

ΣΥΛΛΟΓΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ FACEBOOK

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ

ΠΟΛΙΤΕΣ ΕΝΑΝΤΙΟΝ FACEBOOK

ΓΕΝΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΔΕΔΟΜΕΝΑ: Το «νέο πετρέλαιο»

Ο κόσμος έχει υποστεί ριζικές αλλαγές.

Στο πεδίο της οικονομίας, παλιότερα κυριαρχούσαν παραδοσιακοί τομείς όπως η αγροτική παραγωγή, οι εξορυκτικές βιομηχανίες (που αφορούσαν τόσο τις πρώτες ύλες όσο και τις πηγές ενέργειας) και ο βιομηχανικός ανασχηματισμός.

Σταδιακά, αυξήθηκε η σημασία του αποκαλούμενου τρίτου τομέα, που υποτίθεται ότι παρέχει «υπηρεσίες» στον πρώτο και το δεύτερο τομέα.¹

Από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, το χρηματοπιστωτικό κεφάλαιο απέκτησε τον έλεγχο πάνω στις περισσότερες άλλες οικονομικές δραστηριότητες. Φυσικά, οι τραπεζικές υπηρεσίες, η μεταφορά χρημάτων, η ασφάλιση, οι πωλήσεις κ.ο.κ. υπήρχαν ήδη πριν από την έλευση του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου, όμως δεν κυριαρχούσαν πάνω σε άλλους τομείς του κεφαλαίου.

Η χρηματιστικοποίηση της καπιταλιστικής οικονομίας είχε επίσης ως αποτέλεσμα τη γραφειοκρατικοποίηση της οικονομίας. Οι παραγωγικές δραστηριότητες άρχισαν να υποχωρούν μπροστά σε άλλες, μη παραγωγικές δραστηριότητες. Επιπρόσθετα, η χρηματιστικοποίηση οδήγησε σε μια ολοένα αυξανόμενη παγκοσμιοποίηση του κεφαλαίου, μεταφέροντας σε όλο τον πλανήτη τις επακόλουθες συνέπειες της. Αυτό το τρίπτυχο χρηματιστικοποίησης, γραφειοκρατικοποίησης και παγκοσμιοποίησης απαιτεί ολοένα μεγαλύτερη ταχύτητα και χωρητικότητα στις επικοινωνίες και την ανταλλαγή, τη συλλογή και την επεξεργασία δεδομένων.

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών αυτού του ταχύτατα αναπτυσσόμενου τομέα δραστηριοτήτων εμφανίστηκαν νέοι κολοσσοί στο πεδίο της διαχείρισης δεδομένων, όπως η Facebook, που άρχισαν να παρέχουν υπηρεσίες αναγκαίες στις σύγχρονες καπιταλιστικές οικονομίες και κατά συνέπεια δημιούργησαν νέες μορφές οικονομικών δραστηριοτήτων.

Ορισμένοι ερευνητές περιέγραψαν τα δεδομένα ως «το νέο πετρέλαιο». Η εικόνα αυτή δίνει δικαίως έμφαση στο γεγονός ότι τα δεδομένα είναι μια νέα «πρώτη ύλη», ή ένας νέος τύπος «καυσίμου» για την οικονομία της εποχής μας.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή περιγράφει τη σημαντικότητα των δεδομένων για την οικονομία σήμερα ως εξής:

Τα δεδομένα αποτελούν πλέον θεμελιώδη πόρο για την οικονομική ανάπτυξη, τη δημιουργία επαγγελματιών και την κοινωνική πρόοδο. Η ανάλυση δεδομένων διευκολύνει την βελτιστοποίηση διαδικασιών και αποφάσεων, την καινοτομία και την πρόβλεψη μελλοντικών γεγονότων. Αυτή η παγκόσμια τάση έχει τεράστιες δυνατότητες σε διάφορους τομείς, από την υγεία, το περιβάλλον, την επισιτιστική ασφάλεια, το κλίμα και την αποδοτικότητα των πόρων έως την ενέργεια, τα έξυπνα συστήματα μετακίνησης και τις έξυπνες πόλεις.

Η 'οικονομία των δεδομένων' χαρακτηρίζεται από ένα οικοσύστημα που απαρτίζεται από διαφορετικούς τύπους παραγόντων της αγοράς – όπως οι κατασκευαστές, οι ερευνητές και οι πάροχοι υποδομών – που συνεργάζονται

¹ Η παραδοσιακή περιγραφή μιας οικονομίας ως διαχωρισμένης σε τρεις τομείς – έναν πρωτογενή τομέα, που περιλαμβάνει τη γεωργία και την εξορυκτική βιομηχανία, έναν δευτερογενή τομέα που περιλαμβάνει την κατασκευαστική βιομηχανία και έναν τριτογενή τομέα που περιλαμβάνει την προσφορά υπηρεσιών στους άλλους δυο – είναι στην πραγματικότητα ανεπαρκής ως προς την πραγματικότητα του παγκόσμιου καπιταλισμού. Σε αυτό το μοντέλο, οι τράπεζες και οι υπόλοιποι οικονομικοί παράγοντες θεωρούνται μέρος του τριτογενή τομέα, παρέχοντας «οικονομικές υπηρεσίες» στους άλλους δυο τομείς. Στην πραγματικότητα, το χρηματοπιστωτικό κεφάλαιο έχει κυριαρχήσει πάνω στον πρωτογενή και το δευτερογενή τομέα από τις αρχές του 20 αιώνα.

έτσι ώστε να διασφαλίσουν ότι τα δεδομένα είναι προσβάσιμα και εύχρηστα. Αυτό επιτρέπει στους παράγοντες της αγοράς να αντλούν αξία από αυτά τα δεδομένα, δημιουργώντας μια πληθώρα εφαρμογών που θα μπορούσαν να βελτιώσουν σημαντικά την καθημερινή ζωή (π.χ. τη διαχείριση της κυκλοφορίας, τη βελτιστοποίηση της συγκομιδής ή την υγειονομική περίθαλψη εξ αποστάσεως).²

Facebook: Ο κολοσσός ανταλλαγής και εξόρυξης δεδομένων

Η Facebook είναι μια από τις ηγέτιδες εταιρίες παγκοσμίως στον τομέα της μεταφοράς δεδομένων, λόγω του κεντρικού της ρόλου στην επικοινωνία μεταξύ των ατόμων. Στην πλατφόρμα της, δεδομένα ανταλλάσσονται με μια ταχύτητα μέχρι στιγμής αξεπέραστη στην ιστορία της ανθρωπότητας.

Κατά μέσο όρο, 2.2 δισεκατομμύρια άνθρωποι χρησιμοποιούν κάθε μέρα το Facebook, το Instagram, το WhatsApp και το Messenger (την λεγόμενη «οικογένεια υπηρεσιών» της Facebook), και περίπου 2.8 δισεκατομμύρια άνθρωποι χρησιμοποιούν τουλάχιστον μια από αυτές τις υπηρεσίες κάθε μήνα.³

Συνεπώς, ένα πολύ μεγάλο κομμάτι της ανθρωπότητας ανταλλάσσει δεδομένα σε αυτό το δίκτυο, σε βαθμό που η Διεθνής Αμνηστία κατέληξε στο συμπέρασμα ότι «δεν είναι βιώσιμο για τους περισσότερους ανθρώπους να χρησιμοποιούν το διαδίκτυο και ταυτόχρονα να αποφεύγουν τις υπηρεσίες της Google και της Facebook». ⁴ Αυτό ισχύει ακόμα περισσότερο για ομάδες και άτομα σε επισφαλείς θέσεις, όπως οι απόδημες και μεταναστευτικές κοινότητες που δεν έχουν άλλο τρόπο πέρα από τα κοινωνικά δίκτυα για να διατηρήσουν επαφές με τους φίλους και τις οικογένειες τους, ή για πολλούς εργάτες σε επισφαλείς εργασιακές θέσεις, οι οποίοι χρησιμοποιούν την πλατφόρμα για να δημιουργούν πολιτισμικό κεφάλαιο και να αναζητούν επαγγελματικές ευκαιρίες.

Η Facebook, λοιπόν, «τρυγεί» ή «εξορύσσει» δεδομένα σε μια κλίμακα άνευ προηγουμένου μέσα από τις ροές δεδομένων της πλατφόρμας επικοινωνίας που διαχειρίζεται. Τα δεδομένα αυτά αποθηκεύονται και στη συνέχεια επεξεργάζονται από αλγόριθμους. Το αποτέλεσμα αυτής της επεξεργασίας χρησιμοποιείται από τη Facebook για να ταυτοποιήσει συγκεκριμένες ομάδες-στόχους.

Στην έκθεση για το τρίτο τετράμηνο του 2019, η Facebook δήλωσε ότι ότι τα διαφημιστικά της έσοδα ανέρχονταν σε 17.383 εκατομμύρια δολάρια, δηλαδή το 98.476% των συνολικών εσόδων για το τετράμηνο.⁵

Facebook: Ένας νέος φεουδάρχης:

Στην πραγματικότητα, η Facebook έχει επίσης εφεύρει κάτι που θα μπορούσε να θεωρηθεί μια νέα μορφή καταναγκαστικής εργασίας. Μέσα από τη δραστηριότητά τους, 1.6 δισεκατομμύρια καθημερινοί χρήστες δημιουργούν άθελά τους την πρώτη ύλη που στη συνέχεια γίνεται αντικείμενο επεξεργασίας από τη Facebook. Οι πολυεθνικές αποκτούν αυτούς τους βασικούς πόρους με ιδιαίτερα άδικους όρους. Το «νέο πετρέλαιο», λοιπόν, αποσπάται δωρεάν από αυτούς που το παράγουν.

Δεδομένου ότι βρισκόμαστε σε μια σχέση εξάρτησης με το Facebook – καθώς αποτελεί έναν κεντρικό παράγοντα στην σύγχρονη κοινωνικοποίηση – οδηγούμαστε μηχανιστικά να παράγουμε δεδομένα για τον αλγόριθμο, λόγω της ανάγκης μας να συνδεθούμε, να μιλήσουμε με τους φίλους μας ή να κοινοποιήσουμε μια φωτογραφία. Κοντολογίς, αναγκαζόμαστε να παρέχουμε στη Facebook μια δραστηριότητα που έχει αξία. Καθώς δεν μπορούμε να αποφύγουμε τη χρήση της πλατφόρμας, η δραστηριότητα αυτή μπορεί μονάχα να θεωρηθεί ως εργασία, ένα είδος εργασίας που δεν μπορούμε να αποφύγουμε (ιδίως τα νεαρότερης ηλικίας άτομα) και για την οποία δεν αμειβόμαστε. Η θέση αυτή έχει ορισμένες εντυπωσιακές ομοιότητες με τη δουλοπαροικία σε συνθήκες φεουδαρχίας. Στη φεουδαρχία, επιτρεπόταν στους αγρότες να εργάζονται στη γη, κάτι που ήταν θεμελιώδες για την ένταξή τους στην κοινωνία, όμως σε αντάλλαγμα έπρεπε να παρέχουν δωρεάν υπηρεσίες και αγαθά στον φεουδάρχη. Αν προεκτείνουμε αυτή την ανάλυση, η συμπεριφορά της Facebook είναι ασύμβατη με το Άρθρο 8 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, σύμφωνα με το οποίο απαγορεύεται η δουλοπαροικία και η καταναγκαστική εργασία.

² European Commission, Building A European Data Economy (Βρυξέλλες: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2017:9:FIN>.

³ “Facebook Reports Third Quarter 2019 Results,” Δελτίο Τύπου Facebook, Investor Relations, τελευταία τροποποίηση 30 Οκτωβρίου, 2019, <https://investor.fb.com/investor-news/press-release-details/2019/Facebook-Reports-Third-Quarter-2019-Results/default.aspx>.

⁴ Διεθνής Αμνηστία, “Surveillance Giants: How the business model of Google and Facebook threatens human rights,” Διεθνής Αμνηστία, 2019, https://www.amnesty.be/IMG/pdf/surveillance_giants_report.pdf.

⁵ Investor Relations, “Facebook Reports Third Quarter 2019 Results.”

Facebook: Η φιλοδοξία να αποκτήσει το ρόλο κεντρικής τράπεζας

Η Facebook, λοιπόν, έχει γίνει τόσο μεγάλος παράγοντας στην παγκόσμια οικονομία λόγω της κυρίαρχης θέσης της στον τομέα των επικοινωνιών, της κατοχής μιας άνευ προηγουμένου ποσότητας δεδομένων και της δυνατότητάς της να επεξεργαστεί αυτά τα δεδομένα στα πλαίσια μιας οικονομίας όπου αυτά αποκτούν ολοένα και μεγαλύτερη σημασία.

Επιπρόσθετα, η Facebook ανακοίνωσε σχέδια για την άυξηση του ελέγχου της πάνω στην οικονομία, μέσα από τη δημιουργία του δικού της συναλλάγματος, του libra. Διαφορετικές (και αντιφατικές μεταξύ τους) πηγές αναφέρουν ότι το libra μπορεί να μη δημιουργηθεί καν, ή ότι κάποιες πολιτείες θα εναντιωθούν στην εφαρμογή του. Σε κάθε περίπτωση, μπορούμε να δούμε το βαθμό στον οποίο η Facebook στοχεύει όχι μονάχα στον έλεγχο των μέσων επικοινωνίας, αλλά και στη διαμόρφωση και την επίβλεψη των οικονομικών δομών.

Στο εγχείρημα αυτό συμμετέχουν και άλλες μεγάλες εταιρίες (όπως η Uber και η Spotify), οι οποίες πρόκειται να προσφέρουν τη δυνατότητα να αγοράσει κανείς προϊόντα πληρώνοντας σε libra. Αντίθετα με το bitcoin, για παράδειγμα, το libra θα είναι ένα συναλλάγμα που θα χρησιμοποιείται στην καθημερινή ζωή και σε πολύ μεγάλη κλίμακα. Έτσι ώστε να εγγυηθεί την αξία του συναλλάγματος, η Facebook προσφέρεται να το υποστηρίξει με ήδη υπάρχοντα συναλλάγματα.

Η Facebook, λοιπόν, ετοιμάζεται να εγκαινιάσει ένα χρηματικό εγχείρημα, το οποίο δεν θα υπάγεται στον έλεγχο οποιουδήποτε κράτους ή δημοκρατικά αναγνωρισμένου σώματος.

Στην τελευταία σύνοδο κορυφής της G20, το Συμβούλιο Οικονομικής Σταθερότητας εξέφρασε τους παρακάτω προβληματισμούς:

- Τα stablecoins [Σ.τ.Μ.: Τα stablecoins είναι νομίσματα που έχουν κλειδωμένη ισοτιμία με κάποιο άλλο περιουσιακό στοιχείο με σχετικά σταθερή αξία, συνήθως το δολάριο] έχουν τη δυνατότητα να αναπτυχθούν ταχύτατα ως μέσο πληρωμής ή αποθήκη αξίας. Η πιθανή βάση χρηστών τους μπορεί να είναι τεράστια, ιδιαίτερα αν συνδέονται με άλλες ψηφιακές υπηρεσίες που προσφέρουν οι μεγάλες εταιρίες τεχνολογίας. Αν η μεταβλητότητά τους είναι χαμηλή και η επεκτασιμότητά τους υψηλή, μπορεί να γίνουν ελκυστικά ως μέσα πληρωμής, με ευρεία χρήση από τους καταναλωτές και αποδοχή από επιχειρηματίες και εταιρίες. Ως συνέπεια, τα stablecoins έχουν τη δυνατότητα να αποκτήσουν συστημική σημασία σε μεμονωμένες δικαιοδοσίες, ακόμα και μέσα από την αντικατάσταση των εγχώριων συναλλαγμάτων ή ακόμα και σε παγκόσμια κλίμακα.
- Τα stablecoins συνδυάζουν στοιχεία διαφορετικών οικονομικών υπηρεσιών, όπως, για παράδειγμα, χαρακτηριστικά συστημάτων πληρωμής, τραπεζικών καταθέσεων, συναλλαγές ξένων νομισμάτων, εμπορευμάτων και οχημάτων συλλογικών επενδύσεων. Τα παραπάνω, κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες και σε αρκετά μεγάλη κλίμακα, είτε μεμονωμένα είτε μέσω της αλληλεπίδρασής τους, μπορεί να οδηγήσουν σε νέους κινδύνους οικονομικής σταθερότητας. Για παράδειγμα, η ισχύς ενός stablecoin μπορεί να εξαρτάται από τον τρόπο διαχείρισης των αποθεματικών κερδών του και το σχεδιασμό των δικαιωμάτων εξαγοράς του. Σε περίπτωση που δεν δειχθεί επαρκής φρόνηση, αυτό μπορεί να οδηγήσει σε αποσταθεροποίηση άλλα τμήματα του οικοσυστήματος.⁶

Εγκαινιάζοντας ένα εγχείρημα τέτοιας φύσης, η Facebook κινδυνεύει να αποσταθεροποιήσει την παγκόσμια οικονομική τάξη, χωρίς να επιβλέπεται ή να ελέγχεται από οποιονδήποτε δημοκρατικό θεσμό.

Facebook: Ελέγχοντας την πρόσβαση στην πληροφορία

Ο ρόλος του Facebook στην διάδοση πληροφοριών στο ευρύ κοινό είναι εξαιρετικά σημαντικός, καθώς έχει τη δυνατότητα να επηρεάζει και να κατευθύνει τη δημόσια γνώμη σε όλα τα μέρη του πλανήτη.

Αυτή τη στιγμή, ένας τεράστιος αριθμός ανθρώπων έχει πρόσβαση σε πληροφορίες μέσα από το Facebook. Μια πολυεθνική έρευνα που διεξήχθη από το Ινστιτούτο Reuters κατέληξε ότι το 44% των ανθρώπων χρησιμοποιούν το Facebook για την ενημέρωσή τους.

⁶ "Regulatory issues of stable coins," Financial Stability Board, 18 Οκτωβρίου, 2019, https://www.mof.go.jp/english/inter-national_policy/convention/g20/huzoku191018_01.pdf.

Πλέον, μεγάλος αριθμός δημόσιων σχολείων στις ΗΠΑ επιτρέπουν σε εταιρικές διαφημίσεις να στοχεύουν τους μαθητές τους, με αντάλλαγμα τη συνεχή ροή κοινών εσόδων για τα σχολεία.⁷

Συνεπώς, η Facebook έχει μια άνευ προηγουμένου δυνατότητα να ελέγχει το είδος της πληροφορίας που θα λαμβάνουν οι χρήστες.

Η Facebook έχει την εξουσία να αλλάζει τον αλγόριθμο της πλατφόρμας και έτσι να αλλάζει το τι θα βλέπουν οι χρήστες στο newsfeed τους. Πρόκειται για έναν εξαιρετικά απλό τρόπο να αυξηθεί η ορατότητα για κάποια είδη περιεχομένου και να μειωθεί για άλλα.

Η Facebook έχει ήδη ασκήσει αυτή την εξουσία, με αποτέλεσμα πολλά μέσα ενημέρωσης να χάσουν μέρος του αναγνωστικού τους κοινού.⁸

Η Facebook επίσης λογοκρίνει το περιεχόμενο στην πλατφόρμα της. Τα κριτήρια που ορίζουν την εφαρμογή των πρωτοκόλλων λογοκρισίας είναι αδιαφανή. Αυτή τη στιγμή, για παράδειγμα, λογοκρίνονται εικόνες εγκλημάτων πολέμου. Στο παρελθόν, έργα τέχνης που απεικονίζουν γυμνά σώματα έχουν επίσης λογοκριθεί. Ένα πρόσφατο παράδειγμα που έφτασε στη δημοσιότητα ήταν η λογοκρισία αρχαικών φωτογραφιών από τον πόλεμο του Βιετνάμ, με τη δικαιολόγηση ότι συνιστούσαν «περιεχόμενο που αντιβαίνει στους όρους χρήσης της πλατφόρμας».

Facebook: Πολιτικός παράγοντας

Παρότι ο Μαρκ Ζάκερμπεργκ αρνείται να το παραδεχτεί, η Facebook έχει ήδη αποκτήσει πολιτική επιρροή.

Λόγω της διαθεσιμότητας όλων όσων έχουν πρόσβαση σε υπολογιστή ή smartphone, καθώς και της εξαιρετικής ταχύτητας της επικοινωνίας σε πραγματικό χρόνο, το Facebook έχει γίνει κεντρικός παράγοντας στις μαζικές κινητοποιήσεις. Αυτή η μορφή οργάνωσης αποτελεί ένα θεμελιώδες στοιχείο της πολιτικής ζωής, με την ευρύτερη της έννοια, και επιστρατεύεται για να συλλογικοποιήσει και να ενημερώσει το κοινό. Το Η πλατφόρμα έχει χρησιμοποιηθεί σε μια σειρά διαφορετικών περιστάσεων, από το κίνημα των Κίτρινων Γιλέκων στη Γαλλία μέχρι την Αραβική Άνοιξη. Πολλοί υποστηρίζουν ότι η χρήση του Facebook έπαιξε σημαντικό ρόλο στην κατάρρευση ορισμένων κυβερνήσεων.⁹ Αυτά τα παραδείγματα κάνουν εμφανή τη δυνατότητα της Facebook να ασκήσει πολιτική επιρροή.

Είναι αλήθεια ότι οι δυνατότητες που παρέχει το Facebook – μέσα από τη διάδοση πληροφοριών και την επικοινωνία μεταξύ ατόμων ή ομάδων, καθώς και το γεγονός ότι αυτά τα εργαλεία είναι ευρέως προσβάσιμα, σε αντίθεση με την περίπτωση των κλασικών μέσων ενημέρωσης που απαιτούν ένα σημαντικό επενδυτικό κεφάλαιο – ανοίγουν το δρόμο για μέχρι τώρα άγνωστες ευκαιρίες για τα απελευθερωτικά κινήματα.¹⁰

Παρόλα αυτά, η δυνατότητα μια ιδιωτικής εταιρίας να ασκεί έλεγχο σε τέτοιο βαθμό πάνω στην ανάπτυξη αυτών των κινήματων εγείρει ερωτήματα. Η Facebook έχει την ικανότητα να «αναδεικνύει» συγκεκριμένες κινητοποιήσεις, να αυξάνει τους συμμετέχοντες σε μια συγκέντρωση μέσω της στόχευσης πιθανών συμμετεχόντων με συγκεκριμένες πληροφορίες και να διακόπτει ή να εμποδίζει την επικοινωνία σχετικά με κάποιο κίνημα διαμαρτυρίας.

Φυσικά, τα κράτη και οι κυβερνήσεις ασκούν επίσης έλεγχο στα μέσα ενημέρωσης και την πληροφορία μέσα από διάφορους μηχανισμούς, και πολλά παραδοσιακά μέσα ελέγχονται από ισχυρούς οικονομικούς παράγοντες, και κυρίως από το επενδυτικό κεφάλαιο.¹¹ Η Facebook, όμως, έχει μια ολοσδιόλου διαφορετική δυνατότητα να επηρεάσει, ακόμα και να κατευθύνει την κοινή γνώμη, την ίδια στιγμή που δημιουργεί την ψευδαίσθηση της δια-

⁷ Siva Vaidhyanathan, *Antisocial Media* (Οξφόρδη: Oxford Press, 2018), 87.

⁸ Alessio Cornia, Annika Sehl, David A. L. Levy, Rasmus Kleis Nielsen, "Private Sector News, Social Media Distribution, and Algorithm Change," Reuters Institute, Σεπτέμβριος, 2018, <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/our-research/private-sector-news-social-media-distribution-and-algorithm-change>

⁹ Παρότι ο αντίκτυπος των κοινωνικών δικτύων στην Αραβική Άνοιξη έχει υπάρξει αντικείμενο ευρείων διαφωνιών – καθώς πολύ λίγοι Αιγύπτιοι πολίτες ήταν στην πραγματικότητα εγγεγραμμένοι στην πλατφόρμα (μόλις το 8%) και λόγω της κριτικής που ασκήθηκε στη Facebook για «σφετερισμό» της επανάστασης» - είναι γεγονός ότι δίχως την ύπαρξη του δεν θα ξεκινούσε η εξέγερση ενάντια στον Μουμπάρακ. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά: <http://www.themontrealreview.com/2009/Misnaming-the-Revolution.php>.

¹⁰ Αν, προφανώς, γίνουν πρώτα αποδεκτοί οι όροι και προϋποθέσεις.

¹¹ Φυσικά, κράτη, κυβερνήσεις και πολιτικά κόμματα έχουν προσπαθήσει να χρησιμοποιήσουν το Facebook προς ίδιον όφελος, μέσω υπέρογκων οικονομικών επενδύσεων σε πολιτικές διαφημίσεις, μεταξύ άλλων. Οι τακτικές αυτές έχουν χαρτογραφηθεί από τον καλλιτέχνη Manuel Beltrán και τον ερευνητή Nayantara Ranganatha στο εγχειρίδιό τους *ad.watch* (2019). Βλ: <https://ad.watch/index.html>.

προσωπικής επικοινωνίας δίχως λογοκρισία.¹²

Πέρα από τις δυνατότητες για απελευθερωτικά κινήματα που δημιουργεί η Facebook, παρουσιάζει επίσης ένα σοβαρό πρόβλημα δημοκρατίας.

Αυτό έγινε ιδιαίτερα εμφανές στις τελευταίες εκλογές των ΗΠΑ. Η Facebook επέτρεψε σε μια ιδιωτική εταιρία, την Cambridge Analytica, να συλλέξει δεδομένα από 87 εκατομμύρια πολίτες, η συντριπτική πλειοψηφία των οποίων δεν είχε ποτέ της συγκαταθέσει σε κάτι τέτοιο.

Τα δεδομένα αυτά χρησιμοποιήθηκαν για τη δημιουργία συγκεκριμένων προφίλ και τη διοχέτευση προσωποποιημένων πληροφοριών σε αυτά. Ως απόδειξη για τη δυνατότητα της να στοχεύει αυτά τα προφίλ, στελέχη της Facebook περηφανεύονταν σε ένα εσωτερικό έγγραφο ότι η εταιρία μπορούσε να ταυτοποιήσει προφίλ εφήβων που νιώθουν «ανασφαλείς».¹³ Το έγγραφο αυτό συντάχθηκε από έναν «διαχειριστή σχέσεων» της Facebook με στόχο να σταλεί σε μια από τις μεγαλύτερες τράπεζες της Αυστραλίας, η οποία τυχαιώνει να διαφημίζει τα προϊόντα της στην πλατφόρμα.

Κατά την ακρόαση του στο Κογκρέσο των ΗΠΑ, με προεδρεύουσα της επιτροπής την πολιτικό Αλεξάντρια Οκάζιο-Κορτέζ των Δημοκρατικών, ο Μαρκ Ζάκερμπεργκ αναγκάστηκε να παραδεχτεί ότι η Facebook επέτρεψε σε έναν διαφημιστή να στοχεύσει Ρεπουμπλικάνους ψηφοφόρους και να τους διοχετεύσει ψευδείς πληροφορίες για τις πολιτικές του κόμματός τους.¹⁴

Πρόσφατες πληροφορίες, οι οποίες δημοσιεύτηκαν, μεταξύ άλλων, από τη γαλλική εφημερίδα Le Monde, μας δείχνουν πόσο άμεσα εμπλεκόμενες ήταν οι δραστηριότητες της Cambridge Analytica, που στόχο είχαν να επηρεάσουν την πολιτική διαδικασία σε ορισμένες χώρες, με τις δραστηριότητες της που είχαν στοχο να προωθήσουν συγκεκριμένα οικονομικά συμφέροντα στις ίδιες χώρες.¹⁵ Τα παραπάνω επιτεύχθηκαν μέσα από την επεξεργασία δεδομένων του Facebook.

Η Facebook επίσης διευκολύνει και συνεργάζεται άμεσα με αυταρχικά καθεστώτα με διάφορους τρόπους, όπως το καθεστώς Ντουτέρτε στις Φιλιπίνες. Πρόκειται για ένα στοιχείο των δραστηριοτήτων της εταιρίας με το οποίο θα ασχοληθούμε στη συνέχεια.¹⁶

Facebook και θεμελιώδη δικαιώματα

Λόγω των όσων αναφέραμε παραπάνω, η Facebook είναι πλέον μια από τις ισχυρότερες εταιρίες στον κόσμο, με τεράστια οικονομική, κοινωνική και πολιτική επιρροή, ή τουλάχιστον τη δυνατότητα να επηρεάσει.

Έχουν ειπωθεί και γραφτεί πολλά για την απειλή που παρουσιάζει η Facebook προς το δικαίωμα στην ιδιωτικότητα. Θα εξετάσουμε αυτό το ζήτημα αργότερα.

Η απειλή, όμως, που παρουσιάζει η Facebook προς τα θεμελιώδη δικαιώματα των ατόμων, δικαιώματα τόσο ατομικά όσο και συλλογικά, είναι πολύ μεγαλύτερη από το ζήτημα της ιδιωτικότητας μονάχα.

Η πιο θεμελιώδης πηγή και ρίζα της πλειονότητας των ατομικών και συλλογικών δικαιωμάτων είναι το δικαίωμα στη αυτοδιάθεση των λαών. Το δικαίωμα αυτό συχνά ερμηνεύεται λανθασμένα σαν να περιορίζεται στο δικαίωμα των μειονοτήτων στην απόσχιση. Στην πραγματικότητα, το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση είναι το συλλογικό δικαίωμα των λαών να έχουν τον έλεγχο του πεπρωμένου τους.

Το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτικά Δικαιώματα υιοθετήθηκαν από την Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών το 1966 και επικυρώθηκαν από τα περισσότερα

12 Το Facebook αποτελεί πράγματι μια υποδομή επιταχυνμένης επικοινωνίας, παρότι το αντίκτυπο των παραδοσιακών μονοπωλιακών μέσων ενημέρωσης κατά τη διάρκεια των Παγκοσμίων Πολέμων δεν θα πρέπει να υποτιμηθεί. Η Facebook μπορεί να επηρεάζει εκλογές, να διευκολύνει την εξόρυξη δεδομένων από εταιρίες και να επιτρέπει βίαιες εκστρατείες μίσους, όμως ακόμα δεν έχει παίξει ρόλο παρόμοιο με αυτό των παραδοσιακών μέσων ενημέρωσης όσον αφορά την προώθηση δημοφιλών αφηγήσεων προς τις μαζικές πολεμικές επιχειρήσεις όπως, για παράδειγμα, η μαζική υποστήριξη των πολέμων στο Βιετνάμ και το Ιράκ από τα ΜΜΕ.

13 Levin, "Facebook told advertisers it can identify teens feeling 'insecure' and 'worthless'," The Guardian, May 1, <https://www.theguardian.com/technology/2017/may/01/facebook-advertising-data-insecure-teens>.

14 Adélaïde Tenaglia, "Désinformation sur Facebook : Ocasio-Cortez fait souffrir Zuckerberg au Congrès américain," Le Parisien, 24 Οκτωβρίου, 2019, <http://www.leparisien.fr/international/la-democrate-alexandria-ocasio-cortez-met-mark-zuckerberg-dans-l-embarras-au-congres-americain-24-10-2019-8179380.php>.

15 Damien Leloup, "De nouveaux documents éclairent l'activité « business » de Cambridge Analytica," Le Monde, January 6, 2020, https://www.lemonde.fr/pixels/article/2020/01/06/de-nouveaux-documents-eclairent-l-activite-business-de-cambridge-analytica_6024980_4408996.html.

16 Vaidhyanathan, *Antisocial Media*, 190-193.

κράτη παγκοσμίως. Τα δυο αυτά σύμφωνα, μαζί με την Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, συνιστούν το λεγόμενο Διεθνές Νομοσχέδιο για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Στο Κοινό Άρθρο 1, τα δυο σύμφωνα δηλώνουν:

1. Όλοι οι λαοί έχουν το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης. Σύμφωνα με το δικαίωμα αυτό καθορίζουν ελεύθερα το πολιτικό καθεστώς τους και εξασφαλίζουν ελεύθερα την οικονομική, κοινωνική και μορφωτική ανάπτυξή τους.
2. Για να επιτύχουν τους σκοπούς τους, όλοι οι λαοί μπορούν να διαθέτουν ελεύθερα τον πλούτο και τους φυσικούς πόρους τους, με την επιφύλαξη των υποχρεώσεων που απορρέουν από τη διεθνή οικονομική συνεργασία η οποία στηρίζεται στην αρχή του αμοιβαίου συμφέροντος και του διεθνούς δικαίου. Σε καμία περίπτωση δεν μπορεί ένας λαός να στερηθεί τα μέσα επιβίωσής του.
3. Τα συμβαλλόμενα Κράτη στο Σύμφωνο αυτό, συμπεριλαμβανομένων και των Κρατών τα οποία έχουν την ευθύνη διοίκησης εδαφών που δεν είναι αυτόνομα ή που βρίσκονται υπό καθεστώς κηδεμονίας, έχουν την υποχρέωση να διευκολύνουν την πραγματοποίηση του δικαιώματος των λαών στην αυτοδιάθεση και να σέβονται το δικαίωμα αυτό σύμφωνα με τις διατάξεις του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.

Όπως είδαμε παραπάνω, η Facebook έχει δυνητικά μεγάλη επιρροή σε κάθε πλευρά του δικαιώματος στην αυτοδιάθεση, όπως αυτό ορίζεται στα Σύμφωνα.

Πώς μπορούν οι λαοί να καθορίζουν ελεύθερα το πολιτικό καθεστώς τους αν η Facebook προσφέρει τη δυνατότητα να επηρεάσει τις εκλογές δραστικά και να συγκεντρώσει ή να διαλύσει συλλογικά κινήματα; Πώς είναι κάτι τέτοιο συμβατό με το άρθρο 25 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, το οποίο δηλώνει:

Κάθε πολίτης έχει το δικαίωμα και τη δυνατότητα χωρίς καμία διάκριση από εκείνες που αναφέρονται στο άρθρο 2 και χωρίς υπέρμετρους περιορισμούς:

- α. να συμμετέχει στην άσκηση δημόσιας εξουσίας είτε άμεσα είτε δια μέσου ελεύθερα επιλεγμένων εκπροσώπων,
- β. να εκλεγεί και να εκλέγεται, κατά τη διάρκεια εκλογών περιοδικών, τίμιων, με καθολική, ίση και μυστική ψηφοφορία, που εξασφαλίζουν την ελεύθερη έκφραση της βούλησης των ψηφοφόρων...

Πώς μπορούν οι λαοί να προωθήσουν ελεύθερα την οικονομική τους ανάπτυξη αν ένας μείζον πόρος, τα δεδομένα, όχι μόνο αποσπάται από αυτούς δωρεάν, αλλά τίθεται υπό τον έλεγχο ιδιωτικών συμφερόντων, εμποδίζοντας τους λαούς να χρησιμοποιήσουν αυτό τον πόρο για το συλλογικό τους συμφέρον και την ανάπτυξη των οικονομιών και των κοινωνιών τους; Συνεπώς, διακυβεύεται επίσης το δικαίωμα στην ανάπτυξη, όπως περιγράφεται στην Διακήρυξη του Δικαιώματος στην Ανάπτυξη, που υιοθετήθηκε από την Απόφαση 41/128 της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ στις 4 Δεκεμβρίου του 1996.

Πώς μπορούν οι λαοί να προωθήσουν ελεύθερα την οικονομική τους ανάπτυξη όταν μια ιδιωτική οντότητα, όπως η Facebook, δημιουργεί ένα συνάλλαγμα και μπορεί να αποκτήσει τον έλεγχο πάνω στις νομισματικές πολιτικές;

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι το μέλλον αυτών των συλλογικών δικαιωμάτων θα είναι αποφασιστικό όχι μόνο για την ιδιωτικότητα, αλλά για το σύνολο των ατομικών δικαιωμάτων.

Πώς μπορούμε να εγγυηθούμε το δικαίωμα στην εργασία, στο εισόδημα, στην υγεία και την εκπαίδευση αν το «νέο πετρέλαιο» ελέγχεται από ιδιωτικά συμφέροντα;

Πώς μπορούμε να εγγυηθούμε τα πολιτικά δικαιώματα αν η κυκλοφορία της πληροφορίας ελέγχεται από ιδιωτικά συμφέροντα, και αυτά τα συμφέροντα ελέγχουν τους πιο εξελιγμένους μηχανισμούς επιρροής της κοινής γνώμης στην ανθρώπινη ιστορία;

Πώς μπορούν τα κράτη να συμμορφωθούν με την υποχρέωση τους, όπως αυτή κατοχυρώνεται στο κοινό άρθρο 2 των Διεθνών Συμφώνων, να σέβονται και να εξασφαλίζουν σε κάθε άτομο τα δικαιώματα που αναγνωρίζονται στα Σύμφωνα, χωρίς οποιουδήποτε είδους διάκριση – όπως αυτές που γίνονται σύμφωνα με τη φυλή, το χρώμα, το φύλο, τη γλώσσα, τη θρησκεία, τις απόψεις (πολιτικές ή μη), την εθνική και κοινωνική προέλευση, την ιδιοκτησία, τη γέννηση ή οποιοδήποτε άλλο χαρακτηριστικό – αν τα κράτη δεν έχουν έλεγχο πάνω στους απαραίτητους μοχλούς για την πλήρη άσκηση του δικαιώματος των λαών στην αυτοδιάθεση;

Φυσικά, τίποτα από όλα αυτά δεν συμβαίνει για πρώτη φορά. Ήδη από την άνοδο του οικονομικά μονοπωλιακού καπιταλισμού, τα ιδιωτικά συμφέροντα ελέγχουν το

μεγαλύτερο μέρος των θεμελιωδών οικονομικών πόρων στη γη, καθώς και τα μεγαλύτερα μέσα για την επιρροή της κοινής γνώμης, όπως τα γραπτά και οπτικοακουστικά μέσα ενημέρωσης. Συνεπώς, η Facebook αποτελεί απλώς ένα λαμπρό παράδειγμα ενός προβλήματος που υφίσταται τουλάχιστον από το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα.

Αυτό που είναι πρωτοφανές, όμως, είναι το γεγονός ότι η Facebook προεκτείνει το σύστημα του ιδιωτικού ελέγχου, μετατοπίζοντάς το από μια μικρή μειονότητα σε μια νέα μορφή οικονομίας βασισμένης στα δεδομένα. Δημιουργεί μια συγκέντρωση οικονομικού, κοινωνικού και πολιτικού ελέγχου πάνω στην κοινωνία σε ένα βαθμό που δεν έχουμε ξαναδεί.

Συνεπώς, ο συλλογικός δημοκρατικός έλεγχος πάνω στη Facebook και άλλους παρόμοιους παράγοντες αποτελεί μια επείγουσα, πιεστική ανάγκη για τη διατήρηση των συλλογικών και ατομικών θεμελιωδών δικαιωμάτων. Είναι ξεκάθαρο ότι οι παραδοσιακοί κρατικοί ρυθμιστικοί μηχανισμοί είναι αναποτελεσματικοί, τουλάχιστον στο βαθμό που απαιτείται να λειτουργήσουν. Όταν η Facebook αρνήθηκε να δώσει στη δημοσιότητα το περιεχόμενο της επικοινωνίας της με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η Επιτροπή δεν είχε άλλη επιλογή από το να παρακαλέσει την πολυεθνική να αλλάξει την απόφασή της.¹⁷ Το γεγονός ότι οι εκλογές στις ΗΠΑ, την πρώτη υπερδύναμη παγκοσμίως, επηρεάστηκαν από τις παρεμβάσεις της Facebook, είναι ακόμα ένα παράδειγμα για το μέγεθος του προβλήματος και την ανεπάρκεια της ρυθμιστικής δραστηριότητας των κρατών με στόχο την εξασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων των λαών και των πολιτών.

Η πρόκληση που παρουσιάζει αυτή η υπόθεση είναι να μπορέσουμε να ενημερωθούμε για το πόσο εκτεταμένη και βαθιά είναι η επιρροή που ασκεί η Facebook στα πιο θεμελιώδη δικαιώματα της συντριπτικής πλειοψηφίας του παγκόσμιου πληθυσμού. Στη συνέχεια, θα είναι απαραίτητο να αναζητήσουμε κατάλληλους δημοκρατικούς μηχανισμούς συλλογικοποίησης, οι οποίοι θα μας επιτρέψουν να ελέγξουμε καλύτερα τα φαινόμενα που εμποδίζουν την ικανότητά μας να καθορίζουμε τις ζωές και τις κοινωνίες μας και να αποφασίζουμε για το συλλογικό μας μέλλον.

Στις ενότητες που ακολουθούν, θα αναπτύξουμε με περισσότερη λεπτομέρεια κάποιες πλευρές τις ανάγκης για συλλογικοποίηση της Facebook έτσι ώστε να καταστεί δυνατή η πλήρης πραγμάτωση των θεμελιωδών μας δικαιωμάτων.

Μέρος πρώτο: Η μονοπωλιακή θέση της Facebook και οι ηγεμονικές της φιλοδοξίες για την ανταλλαγή πληροφοριών και την επικοινωνία

Αυτή τη στιγμή, η Facebook υποστηρίζει ότι διαθέτει:

1. 1.62 δισεκατομμύρια καθημερινούς χρήστες
2. 2.45 δισεκατομμύρια μηνιαίους ενεργούς χρήστες
3. 2.22 δισεκατομμύρια ανθρώπους κατά μέσο όρο που χρησιμοποιούν το Facebook, το Instagram, το WhatsApp ή το Messenger (την «οικογένεια» υπηρεσιών μας) καθημερινά, καθώς και περίπου 2.8 δισεκατομμύρια ανθρώπους που χρησιμοποιούν τουλάχιστον μια από αυτές τις υπηρεσίες κάθε μήνα.¹⁸

Η Facebook ανέφερε ότι το 2019 η αξία της στην αγορά αποτιμούνταν μεταξύ 475,730 και 585,320 εκατομμυρίων δολαρίων, ανάλογα με το τρίμηνο. Σύμφωνα με αυτό το κριτήριο, η Facebook είναι είτε η πέμπτη είτε η έκτη μεγαλύτερη εταιρία παγκοσμίως.¹⁹

Το 2019, η Facebook δήλωσε έσοδα 70.697 εκατομμυρίων δολαρίων (δηλαδή μια αύξηση της τάξης του 27% ετησίως) με καθαρό κέρδο 18.485 εκατομμύρια δολάρια (μια μείωση της τάξης του 16% από το 2018).²⁰

Η Facebook επιτυγχάνει τους στόχους των διαφημιστών (έχοντας πάνω από 98% επιστροφές από τις πωλήσεις) όσον αφορά τη στοχευμένη διαφήμιση. Ως περαιτέρω απόδειξη της κεντρικής θέσης που καταλαμβάνει το κοινωνικό αυτό δίκτυο στην παγκόσμια αγορά διαφήμισης, είναι σχετικό να σημειώσουμε ότι το 2018, 25% των επενδύσεων στη διαφήμιση παγκοσμίως ωφέλησαν τη Facebook και την Google.²¹

17 Marc Rees, "Les institutions européennes implorent Facebook d'autoriser leurs publicités transnationales," Next Inpact, 17 Απριλίου, 2019, <https://www.nextinpact.com/news/107803-les-institutions-europeennes-implore-facebook-dautoriser-leurs-publicites-transnationales.htm>.

18 Investor Relations, "Facebook Reports Third Quarter 2019 Results."

19 "List of public corporations by market capitalization," Wikipedia, τελευταία τροποποίηση 31 Ιανουαρίου, 2010, https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_public_corporations_by_market_capitalization.

20 Investor Relations, "Facebook Reports Third Quarter 2019 Results."

21 Michel Sara, "En dehors de Google et Facebook, la publicité digitale est en déclin," L'AND Innovation, 18 Απριλίου, 2019, <https://www.ladn.eu/entreprises-innovantes/parole-expert/dehors-google-facebook-publicite-digitale-declin/>.

Ο Μαρκ Ζάκερμπεργκ εξήγησε το παραπάνω σε μια επιστολή του τον Ιανουάριο του 2019, όπου παρατηρούσε:

Ο κόσμος μας λέει διαρκώς ότι αν χρειάζεται να βλέπουν διαφημίσεις, τότε θα πρέπει να είναι σχετικές με τα ενδιαφέροντά του. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να κατανοήσουμε τα ενδιαφέροντά των χρηστών. Έτσι, βασιζόμενοι σε τι είδους σελίδες αρέσουν στους χρήστες, σε τι κάνουν κλικ, καθώς και σε άλλα σημάδια, δημιουργούμε κατηγορίες – ανθρώπων που τους αρέσουν σελίδες σχετικές με την κηπουρική και κατοικούν στη Ισπανία, για παράδειγμα – και ύστερα χρεώνουμε τους διαφημιστές για να δείξουμε διαφημίσεις σε αυτή την κατηγορία. Παρότι η διαφήμιση που στόχευε σε συγκεκριμένες ομάδες υπήρχε πολύ πριν το διαδίκτυο, η διαδικτυακή διαφήμιση επιτρέπει πολύ ακριβέστερη στόχευση και, συνεπώς, πιο σχετικές διαφημίσεις.²²

Προκύπτει, λοιπόν, ότι η Facebook χρειάζεται ολοένα και περισσότερους χρήστες, καθώς και τα δεδομένα τους, έτσι ώστε να αυξήσει την κερδοφορία της.

Το 2014, η Facebook αγόρασε το WhatsApp για περίπου 19 δισεκατομμύρια δολάρια. Το WhatsApp πλέον αριθμεί δυο δισεκατομμύρια χρήστες,²³ γεγονός που το καθιστά το δεύτερο κοινωνικό δίκτυο με την υψηλότερη χρήση παγκοσμίως (αμέσως μετά το Facebook).²⁴

Η περίπτωση του WhatsApp παρουσιάζει επίσης μεγάλο ενδιαφέρον για τη Facebook, καθώς είναι μια εφαρμογή όπου οι χρήστες ξοδεύουν ιδιαίτερα μεγάλη ποσότητα χρόνου (περισσότερο από το Facebook, κατά μέσο όρο). Έτσι: «85 δισεκατομμύρια ώρες είναι πάρα πολύς χρόνος. Ισούται με 3.5 δισεκατομμύρια μέρες, ή παραπάνω από εννέα εκατομμύρια χρόνια – 9.582.650 χρόνια, για την ακρίβεια. Αντιστοιχούν 11.425 ώρες σε κάθε άνθρωπο πάνω στον πλανήτη. Τόσο χρόνο έχουμε ξοδέψει συλλογικά στο WhatsApp τους τελευταίους τρεις μήνες».²⁵

Παρόλα αυτά, «μονάχα» τριάντα μια τρισεκατομμύρια ώρες ξοδεύτηκαν από χρήστες στο Facebook.

Η εξαγορά αυτή ενίσχυσε ακόμα περισσότερο την ηγεμονία της Facebook στη βιομηχανία των εφαρμογών άμεσης αποστολής μηνυμάτων, ιδιαίτερα σε συνδυασμό με το γεγονός ότι η εταιρεία είχε ήδη στην κατοχή της το Messenger (που αριθμεί 1.3 δισεκατομμύρια χρήστες).²⁶

Η Facebook αγόρασε επίσης το Instagram για 1 δισεκατομμύριο δολάρια το 2012. Το κοινωνικό αυτό δίκτυο είναι ιδιαίτερα δημοφιλές στους νεαρούς χρήστες. Για παράδειγμα, στις ΗΠΑ χρησιμοποιείται από το 67% των ατόμων ηλικίας 18-29 χρονών.²⁷ Στη Γερμανία, το 69.2% των χρηστών του Instagram είναι κάτω των 35.²⁸

Τα ανωτέρω ποσά δείχνουν ξεκάθαρα ότι η Facebook είναι μια από τις κορυφαίες δέκα διεθνικές εταιρίες, με τεράστιο οικονομικό εκτόπισμα καθώς και, πιο σημαντικά, σχεδόν μονοπωλιακό έλεγχο στους τομείς των κοινωνικών δικτύων και των εφαρμογών άμεσης αποστολής μηνυμάτων. Η συστηματική επέκταση του Facebook δείχνει ξεκάθαρα την ηγεμονική τάση της εταιρίας σε αυτό τον συγκεκριμένο τομέα. Ο στόχος της είναι ξεκάθαρα να αποκτήσει τον αποκλειστικό έλεγχο στα κοινωνικά δίκτυα και τις εφαρμογές άμεσης αποστολής μηνυμάτων.

Οι ηγεμονικές πολιτικές της Facebook επεκτείνονται επίσης και σε άλλους σχετικούς τομείς της οικονομίας.

Η Facebook μοιάζει να φιλοδοξεί να αποκτήσει τον έλεγχο ολόκληρου του διαδικτύου και των διαδικτυακών συναλλαγών.

Όσον αφορά τον έλεγχο πάνω στην πρόσβαση στο διαδίκτυο, η Facebook έχει επίσης

22 Mark Zuckerberg, "Understanding Facebook's Business Model," Facebook, 24 Ιανουαρίου, 2019, <https://about.fb.com/news/2019/01/understanding-facebooks-business-model/>

23 "Two Billion Users – Connecting the World Privately," WhatsApp Blog, WhatsApp, τελευταία τροποποίηση 12 Φεβρουαρίου, 2020, <https://blog.whatsapp.com/10000666/Two-Billion-Users--Connecting-the-World-Privately?lang=en>

24 Rudy Viard, "Social Media Ranking," Webmarketing Conseil, 3 Ιουλίου, 2015, <https://www.webmarketing-conseil.fr/classement-reseaux-sociaux/>

25 25 John Koetsier, "People Spent 85 Billion Hours In WhatsApp In The Past 3 Months (Versus 31 Billion In Facebook)," Forbes, 20 Αυγούστου, 2018, <https://www.forbes.com/sites/johnkoetsier/2018/08/20/people-spent-85-billion-hours-in-whatsapp-in-the-past-3-months-versus-31-billion-in-facebook/#687e81601725>

26 Josh Constine, "Facebook Messenger Day hits 70M daily users as the app reaches 1.3B monthlies," Tech Crunch, 14 Σεπτεμβρίου, 2017, <https://techcrunch.com/2017/09/14/facebook-messenger-1-3-billion/>

27 <https://blog.hootsuite.com/instagram-demographics/>

28 "Instagram users in Germany," NapoleonCat, τελευταία τροποποίηση Φεβρουάριος, 2020, <https://napoleoncat.com/stats/instagram-users-in-germany/2020/02>

αναπτύξει την υπηρεσία Free Basics (που προηγουμένως ονομαζόταν Internet.org).

Με το πρόσχημα της ελεύθερης πρόσβασης στο διαδίκτυο για όλους, η υπηρεσία Free Basics «προσφέρει δωρεάν επιλεγμένες υπηρεσίες σε ανθρώπους που δεν έχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο. Το σύστημα μέχρι στιγμής καλύπτει έναν μεγάλο αριθμό χωρών στην Αφρική, τη Λατινική Αμερική και την Ασία, σε συνεργασία με τοπικούς φορείς. Προσφέρεται η εφαρμογή 'Internet.org' για smartphone, μέσω της οποίας είναι διαθέσιμες συγκεκριμένες υπηρεσίες εγκεκριμένες από τη Facebook, με τη μορφή ιστοσελίδων για κινητά».²⁹

Η Διεθνής Αμνηστία σημειώνει ότι, παρότι η Facebook δηλώνει ότι η Free Basics δεν αποθηκεύει πληροφορίες για τη δραστηριότητα των χρηστών ή το περιεχόμενο που βλέπουν σε κάποια τρίτη εφαρμογή, παρόλα αυτά:

Σύμφωνα με την Πολιτική Προστασίας Ιδιωτικών Δεδομένων της Free Basics, συλλέγουν δεδομένα σχετικά με τη χρήση τρίτων υπηρεσιών έτσι ώστε να προσφέρουν πιο προσωποποιημένες υπηρεσίες, και αποθηκεύουν πληροφορίες σχετικά με τις υπηρεσίες που χρησιμοποιήθηκαν – καθώς και τους τηλεφωνικούς αριθμούς των χρηστών – για ενενήντα ημέρες. Η Free Basics παρουσιάζεται από τη Facebook ως μια φιλανθρωπική πρωτοβουλία που προσφέρει 'μια δίοδο στο διαδίκτυο' για τους κατοίκους του παγκόσμιου νότου που δεν έχουν πρόσβαση σε αυτό. Αντ' αυτού, η Free Basics μοιάζει περισσότερο με μια 'δίοδο' για ολόένα και περισσότερη εξόρυξη δεδομένων στον Παγκόσμιο Νότο.³⁰

Επιλέγοντας υπηρεσίες που είναι, ή δεν είναι, διαθέσιμες στη Free Basics, η Facebook συγκεντρώνει υπερβολικά μεγάλη εξουσία και υπονομεύει τη δικτυακή ουδετερότητα, γεγονός που οδήγησε στην απαγόρευση της Free Basics στην Ινδία.³¹

Επιπροσθέτως, «αν η πρωτοβουλία είναι συνεπώς ανοιχτή, παραμένει εξολοκλήρου στην ιδιοκτησία της Facebook, η οποία έχει τον τελευταίο λόγο πάνω στη λειτουργία ή μη όλων των 'internet.org' εκδοχών των υπηρεσιών. Τα δεδομένα που παρέχονται από το internet.org είναι επίσης ιδιοκτησία της Facebook».³²

Η Facebook διασφαλίζει έναν τεράστιο βαθμό ελέγχου πάνω στους χρήστες μέσω αυτής της υπηρεσίας. Έτσι εξηγείται το γιατί, σε μια πρόσφατη έρευνα, 65% των κατοίκων της Νιγηρίας και 61% των κατοίκων της ιδιοκτησίας απάντησαν ότι το Facebook «είναι το διαδίκτυο».³³

Η Facebook θέλει επίσης να επεκτείνει την επιρροή της στον οικονομικό τομέα, μέσα από τη σύνδεση της με τον ιδιαίτερα επικερδή τομέα των ηλεκτρονικών συναλλαγών, μια κίνηση που την οδήγησε να δημιουργήσει το κρυπτονόμισμα libra.

Για αυτό το εγχείρημα (δηλ. το νόμισμα libra), η Facebook δημιούργησε ένα ίδρυμα στη Γενεύη της Ελβετίας, όπου συναντιούνται τα 28 μέλη που απασχολούνται σε αυτό. Κάθε μέτοχος επένδυσε τουλάχιστον 10 εκατομμύρια δολάρια στο εγχείρημα έτσι ώστε να διασφαλίσει την κατοχή ενός 'κόμβου' (δηλαδή ενός server) στο blockchain του κρυπτονομίσματος της Facebook. Η Facebook ευελπιστεί να προσελκύσει συνολικά 100 επενδυτές μέχρι το τέλος του 2019.

Δείκτης αυτού του κρυπτονομίσματος της πρωτοβουλίας της Facebook θα είναι ένα 'απόθεμα' ξένων συναλλαγμάτων – τουλάχιστον του ευρώ, του δολαρίου, του γιεν και της λίρας, αρχικά, έτσι ώστε να διασφαλιστεί η σταθερότητα του. Τα αποθέματα θα συσσωρεύονται όσο θα συσσωρεύονται οι συναλλαγές με το κρυπτονόμισμα, και ιδιαίτερα οι συναλλαγές με άλλα κρυπτονόμισμα. Μελλοντικά, υπάρχει η δυνατότητα να προστεθούν και άλλα νομίσματα σε αυτό το 'απόθεμα' συναλλαγμάτων, με στόχο τη διεύρυνση και την ενίσχυση της βάσης του libra.³⁴

Η Facebook προσπαθεί να τοποθετηθεί με τέτοιο τρόπο έτσι ώστε να αποκτήσει την

29 Guénaël Pépin, "Internet.org s'ouvre aux développeurs tiers, mais à la sauce Facebook," Next Inpact, May 6, 2015, <https://www.nextinpact.com/news/94029-internet-org-s-ouvre-aux-developpeurs-tiers-mais-a-sauce-facebook>.

30 Διεθνής Αμνηστία, "Surveillance Giants," 14.

31 Η δικτυακή ουδετερότητα είναι η αρχή που διασφαλίζει την ίση αντιμετώπιση όλων των ροών δεδομένων στο Διαδίκτυο. Η αρχή αυτή απαγορεύει, για παράδειγμα, κάθε θετική ή αρνητική διάκριση απέναντι στην πηγή, τον προορισμό ή το περιεχόμενο της πληροφορίας που μεταδίδεται μέσω του δικτύου.

32 Pépin, "Internet.org s'ouvre aux développeurs tiers, mais à la sauce Facebook."

33 Leo Mirani, "Millions of Facebook users have no idea they're using the internet," Quartz, 9 Φεβρουαρίου, 2015, <https://qz.com/333313/millions-of-facebook-users-have-no-idea-theyre-using-the-internet/>.

34 Raphaël Bloch and Nicolas Richaud, "Visa, Uber, eBay : ces géants qui soutiennent le projet de cryptomonnaie de Facebook," Les Echos, 14 Ιουνίου, 2019, <https://www.lesechos.fr/finance-marches/marches-financiers/visa-uber-paypal-ces-geants-qui-soutiennent-la-cryptomonnaie-de-facebook-1029032>

ίδια θέση με τις κεντρικές τράπεζες των Ηνωμένων Πολιτειών. Επίσης, είναι πιθανό ότι η Facebook στοχεύει στη συλλογή των εμπορικών δεδομένων των χρηστών της έτσι ώστε να αυξήσει την ικανότητά της να προσφέρει προσωποποιημένες διαφημίσεις.

Η Facebook έχει ήδη δείξει ενδιαφέρον για αυτού του είδους τα δεδομένα και επρόκειτο να:

...προσεγγίσει μεγάλες τράπεζες των ΗΠΑ και να τους ζητήσει να μοιραστούν τα δεδομένα των πελατών τους που ήταν εγγεγραμμένοι στο κοινωνικό δίκτυο, έτσι ώστε να προσφέρει νέες υπηρεσίες στο Messenger, την υπηρεσία αποστολής μηνυμάτων της. Πριν μερικούς μήνες, το δημοφιλές κοινωνικό δίκτυο συζήτησε με την Chase, την τράπεζα λιανικής τραπεζικής της JPMorgan, τη Citi (Citigroup) και τη Wells Fargo, όπως μας ενημέρωσε μια ανώνυμη πηγή με πρόσβαση σε πληροφορίες επί του ζητήματος, σημειώνοντας επίσης ότι η Chase διέκοψε τις συζητήσεις με τη Facebook.

Η ομάδα του Μαρκ Ζάκερμπεργκ ήθελε πληροφορίες σχετικά με όλες τις συναλλαγές με πιστωτική κάρτα και το υπόλοιπο λογαριασμού των πελατών των τραπεζών, σύμφωνα με την πηγή μας... Η Facebook, παρόλα αυτά, δεν διευκρίνησε με τι τρόπο σκόπευε να χρησιμοποιήσει τα δεδομένα που ζήτησε, σύμφωνα με την πηγή.

[...] ‘Όπως πολλές άλλες διαδικτυακές εταιρίες με επιχειρηματική δραστηριότητα, συνεργαζόμαστε με τράπεζες και παρόχους πιστωτικών καρτών έτσι ώστε να προσφέρουμε υπηρεσίες όπως οι διαδικτυακές συνομιλίες (εφαρμογές άμεσης αποστολής μηνυμάτων) στους πελάτες, καθώς και τη διαχείριση λογαριασμών’, απάντησε μια εκπρόσωπος της Facebook στο AFP.

Πρόσθεσε: «Οι ενεργοί λογαριασμοί που είναι συνδεδεμένοι με σελίδες στο Facebook επιτρέπουν στους ιδιοκτήτες τους να λαμβάνουν ενημερώσεις στο Messenger σε πραγματικό χρόνο, και έτσι να παρακολουθούν τα δεδομένα των συναλλαγών τους, όπως τις αποδείξεις, τις ημερομηνίες παράδοσης και τα υπόλοιπα των λογαριασμών τους.»

«Δεν χρησιμοποιούμε αυτές τις πληροφορίες για διαφημιστικούς σκοπούς», δήλωσε.³⁵

Η Facebook διατηρεί την ηγεμονία και τον σχεδόν μονοπωλιακό έλεγχο πάνω στις διόδους και τα εργαλεία που χρησιμοποιεί η συντριπτική πλειοψηφία του παγκόσμιου πληθυσμού για να επικοινωνήσει και να διαδώσει πληροφορίες. Έτσι, γίνεται εμφανής η φιλοδοξία της Facebook να ελέγξει την πρόσβαση όλων των λαών (και ιδιαίτερα των λαών του Παγκόσμιου Νότου) στο διαδίκτυο, της υποδομής αυτής, δηλαδή, που είναι η κύρια πηγή πληροφοριών για τους περισσότερους ανθρώπους σήμερα. Σε αυτό έρχονται να προστεθούν και τα πρώτα της βήματα προς τον έλεγχο της οικονομίας, τουλάχιστον στον τομέα των ηλεκτρονικών συναλλαγών. Δεδομένης της ταχύτητάς ανάπτυξης αυτού του τομέα, όμως, αυτό μπορεί να οδηγήσει σε σημαντικό μερίδιο ελέγχου πάνω σε μεγάλα κομμάτια του χρηματοοικονομικού συστήματος, οδηγώντας στο περιθώριο τις κεντρικές τράπεζες και την ικανότητά τους να εφαρμόζουν χρηματικές και οικονομικές πολιτικές.

Οι εξελίξεις αυτές θέτουν σε κίνδυνο την ικανότητα των πολιτών και των λαών να καθορίζουν ελεύθερα το πολιτικό καθεστώς τους και να εξασφαλίζουν ελεύθερα την οικονομική, κοινωνική και μορφωτική ανάπτυξή τους.

Μέρος δεύτερο: Η δυνατότητα της Facebook να επηρεάσει ή να χειραγωγήσει τις πολιτικές επιλογές

Όπως σημειώσαμε παραπάνω, η Facebook έχει γίνει κεντρικός παράγοντας στον τομέα της πληροφορίας.

Πέρα από τη βάση χρηστών που διαθέτει, η Facebook πληρώνει άλλα μέσα ενημέρωσης για να εντοπίζουν τις ψευδείς ειδήσεις, γεγονός που αυξάνει την επιρροή της σε αυτό τον τομέα. Αυτό συμβαίνει γιατί τα μέσα αυτά καταλήγουν να είναι εξαρτημένα από τη Face-

35 “Dossier: Facebook lorgne les comptes bancaires,” Tribune de Genève, 6 Αυγούστου, 2018, https://www.tdg.ch/economie/facebook-lorgne-comptes-bancaires/story/14780525?dossier_id=1501.

book, τόσο οικονομικά όσο και ως προς τη διάδοση του περιεχομένου τους.³⁶

Το Facebook, όμως, δεν πρόκειται για ένα ουδέτερο πεδίο. Ο αλγόριθμός του μπορεί να δώσει προτεραιότητα στην ορατότητα κάποιων τύπων περιεχομένου έναντι κάποιων άλλων. Για παράδειγμα:

Τον Οκτώβριο του 2017, η Facebook άλλαξε τον τρόπο με τον οποίο θα εμφανίζονταν στις σελίδες των χρηστών οι ειδήσεις από τα επαγγελματικά μέσα ενημέρωσης στην Καμπότζη, τη Σλοβακία, τη Σρι Λάνκα, τη Βολιβία, τη Γουατεμάλα και τη Σερβία. Οι ειδήσεις από επαγγελματικές και ανεξάρτητες πηγές δεν θα εμφανίζονταν πλέον στην κεντρική ροή ειδήσεων μαζί με τις διαφημίσεις, τις προσωπικές αναρτήσεις και τα μουσικά βίντεο. Αντ' αυτού, τα νέα πλέον θα βρίσκονταν σε μια ξεχωριστή, πιο δυσδιάκριτη ενότητα στη σελίδα του Facebook.³⁷

Η Διεθνής Αμνηστία σημείωσε ότι αυτό αποτελεί αληθινό κίνδυνο, δηλώνοντας:

Παρόλα αυτά, ο συνδυασμός αλγοριθμικά εκκινούμενων στοχευμένων διαφημίσεων και προσωποποιημένου περιεχομένου σημαίνει ότι οι πλατφόρμες της Facebook και της Google παίζουν έναν τεράστιο ρόλο στη διαμόρφωση της διαδικτυακής εμπειρίας των χρηστών και καθορίζουν το είδος των πληροφοριών στις οποίες έχουμε πρόσβαση. Αυτό μπορεί να επηρεάσει, να σχηματίσει και να αλλάξει τις απόψεις και τις σκέψεις των ατόμων, με κίνδυνο να επηρεάσει την ικανότητά μας να λαμβάνουμε αυτόνομες αποφάσεις.³⁸

Ο κίνδυνος αυτός επισημαίνεται και από τον Ειδικό Εισηγητή του ΟΗΕ για την Προώθηση και την Προστασία του Δικαιώματος στην Ελευθερία της Άποψης και της Έκφρασης. Ο Εισηγητής υπογραμμίζει ότι ενημερωμένοι παράγοντες μπορούν να χρησιμοποιήσουν την άνω του μετρίου κατανόηση τους του αλγόριθμου με σκοπό τη χειραγώγηση:

Παρουσίαση και προσωποποίηση περιεχομένου. Τα κοινωνικά δίκτυα και οι μηχανές αναζήτησης κυριαρχούν ολοένα και περισσότερο πάνω στους τρόπους που τα άτομα έχουν πρόσβαση στις πληροφορίες και τις ιδέες, στο πώς τις μοιράζονται, καθώς και στο πώς διαδίδονται οι ειδήσεις. Αλγόριθμοι και εφαρμογές τεχνητής νοημοσύνης καθορίζουν το εύρος και τη συχνότητα με τα οποία θα εμφανιστεί το διαδικτυακό περιεχόμενο, καθώς και το είδος του κοινού και των ατόμων στα οποία θα εμφανιστεί. Τεράστια σύνολα δεδομένων που συνδυάζουν ιστορικά περιήγησης, δημογραφικά στοιχεία χρηστών, σημειολογικές και συναισθηματικές αναλύσεις και πλήθος άλλων παραγόντων χρησιμοποιούνται για την ενημέρωση προσωποποιημένων αλγοριθμικών μοντέλων έτσι ώστε να κατατάξουν και να επιμεληθούν τις πληροφορίες, να αποφασίσουν δηλαδή ποιες πληροφορίες θα εμφανιστούν στους χρήστες και ποιες όχι. Έτσι, μπορεί να προωθείται περιεχόμενο για το οποίο κανείς έχει πληρώσει ή στο οποίο έχει συμπεριλάβει hashtags, ενώ άλλου τύπου περιεχόμενο αποκλείεται ή υποβαθμίζεται. Οι ροές ειδήσεων των κοινωνικών δικτύων παρουσιάζουν το περιεχόμενο σύμφωνα με υποκειμενικές εκτιμήσεις σχετικά με το πόσο ενδιαφέρον ή ελκυστικό μπορεί να είναι στους χρήστες. Ως αποτέλεσμα, οι χρήστες μπορεί να εκτείθενται ελάχιστα ή και καθόλου σε συγκεκριμένους τύπους κριτικών κοινωνικών ή πολιτικών ειδήσεων και περιεχομένου που αναρτάται στις πλατφόρμες που χρησιμοποιούν. Η τεχνητή νοημοσύνη διαμορφώνει τον κόσμο της πληροφορίας με έναν τρόπο αδιαφανή προς το χρήστη, πολύ συχνά ακόμα και προς την πλατφόρμα που έχει αναλάβει την επιμέλεια του περιεχομένου... Η προσωποποίηση περιεχομένου από εφαρμογές τεχνητής νοημοσύνης μπορεί επίσης να περιορίσει την έκθεση σε διαφορετικές απόψεις, επεμβαίνοντας έτσι στην ατομική πρωτοβουλία αναζήτησης και διαμοιρασμού ιδεών και απόψεων από όλο το πολιτικό, ιδεολογικό και κοινωνικό φάσμα. Η προσωποποίηση επίσης μπορεί να ενισχύσει προκαταλήψεις και να δημιουργήσει κίνητρα για την προώθηση και πρόταση εμπρηστικού περιεχομένου ή παραπληροφόρησης, έτσι ώστε να διατηρήσει το

36 «Στη Γαλλία, τα MME που συνεργάζονται είναι τα: CheckNews de Libération, Decoders du Monde, Les Observateurs de France 24, AFP Factual και 20 Minutes. . . . Το 2017, η ποσότητα που συγκέντρωσε το Libération ανερχόταν στα 100.000 δολάρια... Πιο συγκεκριμένα, συγκεντρώσαμε: 20.000 δολάρια τον Ιανουάριο, 22.500 τον Φεβρουάριο, Μάρτιο και Απρίλιο, 22.000 το Μάιο, 22.500 τον Ιούνιο, 20.000 τον Ιούλιο, 14.000 τον Αύγουστο, 20.000 το Σεπτέμβριο, 18.000 τον Οκτώβριο, 21.000 το Νοέμβριο και 20.000 το Δεκέμβριο – σύνολο 245.000 δολάρια. Συνολικά, από την 1^η Ιανουαρίου μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου του 2018, δημοσιεύσαμε και εισάγαμε στη βάση δεδομένου της Facebook 249 άρθρα». Service Checkews, "Combien a rapporté à Libé son partenariat de factchecking avec Facebook en 2018?", Libération, 30 Ιανουαρίου, 2019, https://www.liberation.fr/checknews/2019/01/30/combien-a-rapporte-a-libe-social-partenariat-de-factchecking-avec-Facebook-en-2018_1706160.

37 Siva Vaidhyanatan, Antisocial Media, 193.

38 Διεθνής Αμνηστία, "Surveillance Giants," 29.

ενδιαφέρον και την ενασχόληση των χρηστών με την πλατφόρμα. Είναι δεδομένο, βέβαια, ότι όλα τα κοινωνικά και πολιτισμικά περιβάλλοντα περιορίζουν με κάποιο τρόπο την έκθεση των ατόμων σε διαφορετικά είδη πληροφορίας. Εστιάζοντας, όμως, στην ελκυστικότητα του περιεχομένου και της μεταδοτικότητας των πληροφοριών, η προσωποποίηση μέσω τεχνητής νοημοσύνης μπορεί να υπονομεύσει την απόφαση ενός ατόμου να αναζητήσει συγκεκριμένα είδη περιεχομένου. Αυτό ενισχύεται και από το γεγονός ότι οι αλγόριθμοι συνήθως δίνουν μικρότερη προτεραιότητα σε είδη περιεχομένου που δεν είναι ιδιαίτερα ελκυστικά, καταδικάζοντας ανεξάρτητο και δημιουργημένο από χρήστες περιεχόμενο στην αφάνεια. Τα συστήματα τεχνητής νοημοσύνης που βασίζονται σε συγκεκριμένους κανόνες και στοχεύουν στην ελκυστικότητα μπορούν να γίνουν αντικείμενο εκμετάλλευσης από έμπειρους παράγοντες που θέλουν να αυξήσουν την έκθεση τους. Μέσα από την οικειοποίηση δημοφιλών hashtags ή τη χρήση bots, μπορούν επίσης να αποκτήσουν δυσανάλογη διαδικτυακή παρουσία, εις βάρος της ποικιλίας των πληροφοριών.

[...] Οι προσπάθειες για την αυτοματοποίηση της διαχείρισης περιεχομένου μπορεί να έχουν κόστος για τα ανθρώπινα δικαιώματα (βλ. A/HRC/38/35, παρ. 56). Η διαχείριση περιεχομένου από εφαρμογές τεχνητής νοημοσύνης έχει πολλούς περιορισμούς, συμπεριλαμβανομένης της πρόκλησης που παρουσιάζει η αξιολόγηση περιεχομένου και το να ληφθεί υπόψη η μεγάλη ποικιλία γλωσσικών στοιχείων, καθώς και νοηματικών, γλωσσικών και πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων. Καθώς οι εφαρμογές τεχνητής νοημοσύνης συχνά βασίζονται σε σύνολα δεδομένων που ενσωματώνουν προκαταλήψεις, και ιδιαίτερα σε συνθήκες όπου το κόστος της υπερδιαχείρισης είναι χαμηλό, υπάρχει μεγάλος κίνδυνος αυτά τα συστήματα να καταλήγουν στην αφαίρεση διαδικτυακού περιεχομένου που δεν είναι προβληματικό, με την αφαίρεση αυτή να βασίζεται σε απόψεις που προωθούν την προκατάληψη και τις διακρίσεις. Ως αποτέλεσμα, οι ευάλωτες ομάδες είναι πιθανότερο να βρεθούν σε δυσχερέστερη θέση λόγω των συστημάτων διαχείρισης από εφαρμογές τεχνητής νοημοσύνης. Για παράδειγμα, η εφαρμογή DeepText του Instagram αναγνώριζε τη λέξη «Μεξικάνος» ως ρατσιστική έκφραση, καθώς τα σύνολα δεδομένων της ήταν γεμάτα με δεδομένα όπου η λέξη «Μεξικάνος» σχετιζόταν με τη λέξη «παράνομος» - επρόκειτο, όπως μιλήσαμε παραπάνω, για έναν όρο με αρνητικό φορτίο που επηρέαζε εξαρχής τον τρόπο λειτουργίας του αλγόριθμου.

[...] Οι πρόοδοι στις τεχνολογίες τεχνητής νοημοσύνης έχουν ταυτόχρονα επωφεληθεί από το επιχειρηματικό μοντέλο του διαδικτύου που βασίζεται στα δεδομένα (το να πληρώνουν, δηλαδή, οι χρήστες με τα προσωπικά τους δεδομένα για δωρεάν πρόσβαση σε περιεχόμενο και υπηρεσίες) αλλά και το έχουν ενισχύσει. Έχοντας συγκεντρώσει τεράστιες ποσότητες δεδομένων ύστερα από χρόνια διαδικτυακής παρακολούθησης και σκιαγράφησης προφίλ, οι εταιρίες μπορούν πλέον να εξοπλίσουν τα συστήματα τεχνητής νοημοσύνης με πλούσια σύνολα δεδομένων έτσι ώστε να αναπτύξουν ακόμα πιο ακριβή μοντέλα πρόβλεψης και στόχευσης. Σήμερα, η διαφήμιση από παράγοντες του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα μπορεί να επιτευχθεί σε ατομικό επίπεδο, καθώς οι καταναλωτές και οι ψηφοφόροι γίνονται αντικείμενα 'μικροστόχευσης', η οποία είναι σχεδιασμένη έτσι ώστε να εστιάζει σε ατομικές ιδιοσυγκρασίες και να τις εκμεταλλεύεται.

[...] Ένα θεμελιώδες στοιχείο του δικαιώματος στην άποψη είναι το 'δικαίωμα να σχηματίζει κανείς μια άποψη και να την αναπτύξει μέσα από συλλογισμούς'. Η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων κατέληξε ότι αυτό το δικαίωμα απαιτεί το να είναι κανείς ελεύθερος από αθέμιτο εξαναγκασμό κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης των απόψεων, των ιδεολογιών, των αντιδράσεων και των θέσεών του.

Η διαπλοκή της τεχνολογίας και της επιμέλειας περιεχομένου εγείρει πρωτοφανή ερωτήματα σχετικά με τους τύπους εξαναγκασμού ή παρακίνησης που θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως παρεμπόδιση του δικαιώματος σχηματισμού άποψης. Η επιμέλεια περιεχομένου, ιστορικά, πάντοτε επηρέαζε την δυνατότητα του ατόμου να σχηματίζει απόψεις (...). Η χρήση τεχνητής νοημοσύνης προεκτείνει και ενισχύει την παράδοση της επιμέλειας περιεχομένου στο διαδίκτυο, παρέχοντας πιο εξελιγμένα και αποτελεσματικά μέσα προσωποποίησης και επιμέλειας περιεχομένου για το χρήστη σε μια κλίμακα που ξεπερνάει τις δυνατότητες των παραδοσιακών μέσων ενημέρωσης. Η κυριαρχία συγκεκριμένων μορφών επιμέλειας που διενεργείται από τεχνητή νοημοσύνη εγείρει ανησυχίες για την επιρροή της στη δυνατότητα των ατόμων να σχηματίσουν και να αναπτύξουν απόψεις. Για παράδειγμα, είναι γεγονός ότι μονάχα λίγες εταιρίες τεχνολογίας

κυριαρχούν πάνω στην συντριπτική πλειοψηφία των διαδικτυακών αναζητήσεων. Το εταιρικό μονοπώλιο στην αγορά των μηχανών αναζήτησης καθιστά εξαιρετικά δύσκολο στους χρήστες να αποφύγουν την αλγοριθμική κατάταξη και επιμέλεια των αποτελεσμάτων αναζήτησης, και μπορεί επίσης να τους κάνει να πιστέψουν (κάτι στο οποίο στοχεύουν, βέβαια, οι εταιρίες) ότι τα αποτελέσματα αυτά αποτελούν τις πιο σχετικές ή αντικειμενικές πληροφορίες που είναι διαθέσιμες για ένα οποιοδήποτε θέμα.

Τα ζητήματα που εγείρονται από την κυριαρχία στην αγορά της επιμέλειας μέσω εφαρμογών τεχνητής νοημοσύνης, λοιπόν, θέτουν υπό διερώτηση την ιστορική μας κατανόηση για το πώς η επιμέλεια περιεχομένου επηρεάζει ή όχι την ικανότητα σχηματισμού απόψεων... Οι εταιρίες θα πρέπει, τουλάχιστον, να παρέχουν ουσιαστικές πληροφορίες για τη διαδικασία ανάπτυξης και εφαρμογής κριτηρίων στην επιμέλεια και την εφαρμογή περιεχομένου στις πλατφόρμες τους, συμπεριλαμβανομένων των πολιτικών και των διαδικασιών τους για τον εντοπισμό κοινωνικών, πολιτισμικών ή πολιτικών προκαταλήψεων στο σχεδιασμό και την ανάπτυξη των σχετικών συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης.³⁹

Πέρα από την επιρροή των αλγόριθμων, η Facebook μπορεί επίσης να αποφασίσει τον περιορισμό ή ακόμα και την απαγόρευση πρόσβασης σε έναν συγκεκριμένο λογαριασμό. Για παράδειγμα, η πρόσβαση σε τρεις λογαριασμούς στην πλατφόρμα που ήταν συνδεδεμένοι με ένα γαλλικό σωματείο απαγορεύτηκε κατά τη διάρκεια μιας περιόδου κοινωνικής κινητοποίησης.

Όταν ερωτήθηκε, η απάντηση της Facebook ήταν ασαφής, αναφερόμενη απλώς στους «κανόνες κοινότητας» αλλά χωρίς να αναφέρεται στους κανόνες που υποτίθεται ότι παραβιάστηκαν. Η Facebook δεν διευκρίνησε επίσης αν οι περιορισμοί επιβλήθηκαν ως αποτέλεσμα αιτήματος κάποιου τρίτου.⁴⁰

Παρομοίως, πρόσφατα απαγορεύτηκε η πρόσβαση των διαχειριστών της σελίδας «Extinction Rebellion France» στην πλατφόρμα.⁴¹

Η ανάρτηση εικόνων συγκεκριμένων πολιτικών αρχηγών δεν επιτρέπεται. Ενώ, λοιπόν, μπορεί κανείς να αναρτήσει εικόνες διάφορων πολιτικών αρχηγών της ακροδεξιάς, τόσο παλαιότερων όσο και σύγχρονων, λογαριασμοί Κούρδων ακτιβιστών έχασαν την πρόσβαση τους απλώς επειδή ανάρτησαν μια εικόνα του Κούρδου επαναστάτη ηγέτη Αμπντούλά Οτσαλάν.⁴²

Αυτές οι περιπτώσεις, οι οποίες κάθε άλλο παρά μεμονωμένες είναι, μας προσκαλούν να αμφισβητήσουμε το κατά πόσο νομιμοποιείται η Facebook να αποφασίζει ποια είδη περιεχομένου μπορούν να διαδίδονται και ποια όχι.⁴³

Με άλλα λόγια, η Facebook έχει τη δυνατότητα να επηρεάζει πολιτικές επιλογές μέσα από την προώθηση συγκεκριμένων ιδεών και κινημάτων ή, αντίθετα, να εμποδίζει την ανάπτυξη τους με το να περιορίζει ή να αποκλείει την πρόσβαση σε συγκεκριμένα είδη περιεχομένου. Αυτό συμβαίνει χωρίς κάποιον εξωτερικό έλεγχο, πέρα από εκείνον που ασκεί η ίδια η εταιρία στον εαυτό της (εκτός, βέβαια, αν μια κυβέρνηση αποφασίσει να απαγορεύσει την πρόσβαση στην πλατφόρμα). Η Facebook έχει ως κύρια προτεραιότητα της την προώθηση των εταιρικών συμφερόντων της ή, ακριβέστερα, των συμφερόντων των μετόχων της – ποτέ, όμως, δεν είναι προτεραιότητα της το γενικό συμφέρον των λαών. Επιπρόσθετα, το σκάνδαλο της Cambridge Analytica (βλ. παρακάτω) αποκάλυψε τους κινδύνους που ενέχει η πρόσβαση του τεράστιου όγκου πληροφοριών που έχει στα χέρια της η Facebook από τρίτους και η χρήση τους με σκοπό την επιρροή πολιτικών διαδικασιών για το όφελος των ιδιωτικών (επιχειρηματικών) συμφερόντων.

Ας δούμε, λοιπόν, με περισσότερη λεπτομέρεια ορισμένα από αυτά τα ερωτήματα και παραδείγματα στα οποία αναφερθήκαμε.

39 David Kaye, Special Rapporteur on the Promotion and Protection of the Right to Freedom of Opinion and, Expression (Νέα Υόρκη: Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, 2018), 348.

40 Vincent Vèrier, "SNCF : Facebook restreint les comptes des syndicats SUD Rail et CGT cheminots," Le Parisien, 22 Οκτωβρίου, 2019, <http://www.leparisien.fr/economie/sncf-facebook-restreint-les-comptes-des-syndicats-sud-rail-et-cgt-cheminots-22-10-2019-8178201.php#xtor=AD-1481423553>.

41 Laurie Debove, "Alerte censure : tous les administrateurs de la page Extinction Rebellion France ont été bannis de Facebook sans explications," La Relève, 10 Φεβρουαρίου, 2020, <https://lareleveetlapeste.fr/alerte-censure-tous-les-administrateurs-de-la-page-extinction-rebellion-france-ont-ete-bannis-de-facebook-no-explanations/>.

42 Eliza Egret, "Facebook accused of purging UK accounts speaking up for Kurdish human rights," The Canary, 10 Μαΐου, 2019, <https://www.thecanary.co/global/world-analysis/2019/05/10/facebook-accused-of-purging-uk-accounts-speaking-up-for-kurdish-human-rights/>.

43 Για περαιτέρω παραδείγματα, βλ: <https://www.clubic.com/internet/Facebook/actualite-868104-Facebook-mal-audience-collectifs-gauche-radical-reason-apparente.html>.

A. Η δυνατότητα προώθησης ή παρεμπόδισης της ανάπτυξης κοινωνικών κινημάτων

Πολλοί έχουν υποστηρίξει ότι μεγάλος αριθμός κοινωνικών κινητοποιήσεων έχουν αναπτυχθεί χάρη στο Facebook (παρότι ο ρόλος που έπαιξε η πλατφόρμα είναι συχνά υπερτονισμένος). Ορισμένα παραδείγματα αποτελούν τα παρακάτω.

- «Το κίνημα των Κίτρινων Γιλέκων δημιουργήθηκε στο Facebook και πλέον συντηρείται από την πλατφόρμα. Οι σύμμαχοι του κινήματος, αλλά και απλοί παρατηρητές, χρησιμοποιούν τη λειτουργία 'live' που προσφέρει η πλατφόρμα έτσι ώστε να δημιουργήσουν κινητοποιήσεις σε πραγματικό χρόνο, ελπίζοντας να παρακινήσουν ολοένα και μεγαλύτερο αριθμό ατόμων να προσχωρήσει στο κίνημα».⁴⁴
- «Το κοινωνικό δίκτυο Facebook βρίσκεται στην καρδιά του κινήματος διαμαρτυρίας των Κίτρινων Γιλέκων, είτε μιλάμε για την οργάνωση δράσεων, είτε για την ανταλλαγή πληροφοριών ή προτάσεων. Οι αλγόριθμοι της πλατφόρμας που προωθούν ορισμένες μορφές περιεχομένου περισσότερο από άλλες δεν μένουν αδιάφοροι μπροστά στον απτό ενθουσιασμό που εκπέμπεται από το κοινωνικό κίνημα διαμαρτυρίας».⁴⁵
- Στο Ιράκ, «οι πλατφόρμες WhatsApp, Facebook, Twitter και Instagram είναι πλέον οι κύριες πηγές πληροφοριών και επικοινωνίας. Για παράδειγμα, όταν ένας πύραυλος έπεσε κοντά στην Αμερικανική Πρεσβεία, οι διαδηλωτές το έμαθαν μέσω του Twitter. Τα hashtags που κατέληξαν να αναγράφονται στα πλακάτ των διαδηλωτών ξεκίνησαν επίσης από το Twitter. Τέλος, στα κοινωνικά δίκτυα έγιναν οι εκκλήσεις εκείνη τη νύχτα για τη 'διατήρηση του ειρηνικού χαρακτήρα των διαδηλώσεων', οι οποίες προέρχονταν από ανώνυμους λογαριασμούς ή επιφανείς αντικυβερνητικούς ακτιβιστές, ενώ οι διαδηλωτές προσπαθούσαν να περάσουν δυο γέφυρες για να φτάσουν στην Πράσινη Ζώνη στη Βαγδάτη».⁴⁶

Σύμφωνα με τον κοινωνιολόγο Arab Izarouken, ο οποίος μίλησε για το κίνημα διαμαρτυρίας στην Αλγερία, «τα κοινωνικά δίκτυα έχουν παίξει αποφασιστικό ρόλο. Μέσω του διαδικτύου, το δώρο του να είναι κανείς πανταχού παρών έχει ενισχυθεί». Οι κάτοικοι της Αλγερίας συνδέονται στο διαδίκτυο κυρίως μέσα από τα smartphone τους. Καθώς τα τηλέφωνα αυτά διαθέτουν κάμερες, χιλιάδες από αυτές μετέδωσαν ζωντανά τα γεγονότα σε κοινωνικά δίκτυα. Ο Said Boudour, ακτιβιστής ανθρώπινων δικαιωμάτων στο Οράν, δήλωσε ότι στην τελευταία διαδήλωση η αστυνομία έχασε τον έλεγχο. «Οι αστυνομικοί προσπαθούσαν να εμποδίσουν τον κόσμο από το να βιντεοσκοπεί. Όμως οι διαδηλωτές στο δρόμο ήταν χιλιάδες, και έτσι η αστυνομία απέφυγε να τους προκαλέσει».⁴⁷

Άλλες πηγές εκφράζουν την ίδια άποψη για τον ρόλο του Facebook. «Πολλοί Αλγερinhoί διαδηλώνουν τακτικά εδώ και μια εβδομάδα, διαμαρτυρόμενοι για τη νέα προεδρική υποψηφιότητα του Αμπντελαζίζ Μπουτεφλίκα, ο οποίος κατεβαίνει για πρόεδρος για Πέμπτη φορά. Η διαμαρτυρία οργανώθηκε μέσα από τα κοινωνικά δίκτυα. Η Αλγερία έχει 40 εκατομμύρια κατοίκους και 21 εκατομμύρια λογαριασμούς στο Facebook». Η πηγή συνεχίζει:

Στη χώρα μας, η πλατφόρμα που ίδρυσε ο Μαρκ Ζάκερμπεργκ χρησιμοποιείται κυρίως για την οργάνωση της διαμαρτυρίας. Υπάρχει μια σελίδα που ονομάζεται «1, 2, 3 viva Algeria» και ενημερώνει περισσότερους από 800.000 ανθρώπους. Ένας ραπ καλλιτέχνης επίσης κάλεσε τον κόσμο να διαμαρτυρηθεί: είχε 6 εκατομμύρια ακόλουθους στην πλατφόρμα. Την παραμονή της πρώτης διαδήλωσης, η κυβέρνηση, ανήσυχη, διέκοψε την πρόσβαση στο διαδίκτυο, όμως αυτό δεν εμπόδισε τους Αλγερινοί να κατέβουν στο δρόμο με τα κινητά υψωμένα, σαν όπλα μεγάλης εμβέλειας».⁴⁸

Ορισμένοι τόνισαν το ρόλο που έπαιξε το Facebook και στη λεγόμενη Αραβική Άνοιξη:

Οι Άραβες ακτιβιστές ονειρεύονταν για χρόνια την επανάσταση, όμως χρειάζονταν ένα γρήγορο και ανώνυμο εργαλείο κινητοποίησης και έναν χώρο για οργάνωση

44 Olivier Rozencwajg, "Facebook Live: le média privilégié des gilets jaunes," rtbf.be, 22 Νοεμβρίου, 2018, https://www.rtb.be/info/societe/detail_Facebook-live-le-media-privilegie-des-gilets-jaunes?id=10079624.

45 Pascal Hérard, "Facebook et les Gilets Jaunes : quel rôle joue la plateforme de Mark Zuckerberg ?," TV5MONDE, 12 Δεκεμβρίου, 2018, <https://information.tv5monde.com/info/Facebook-et-les-gilets-jaunes-quel-role-joue-la-plateforme-de-mark-zuckerberg-275061>.

46 Agence France-Presse, "Le pouvoir tremble en Irak: voici comment Facebook et Twitter sont devenus les armes des manifestants," RTL INFO, 31 Οκτωβρίου, 2019, <https://www.rtl.be/info/monde/international/le-pouvoir-tremble-en-irak-voici-comment-facebook-et-twitter-sont-devenus-les-armes-de-manifestants-1170135.aspx>.

47 Margot Delpierre and Thibaut Cavallès, "Manifestations en Algérie : Facebook et 'les réseaux sociaux ont joué un rôle déterminant'," franceinfo, February 26, 2019, https://www.francetvinfo.fr/internet/reseaux-sociaux/facebook/manifestations-en-algerie-facebook-et-les-reseaux-sociaux-ont-joue-un-role-determinant_3208245.html.

48 Ό.π.

έτσι ώστε να βάλουν τέλος σε δεκαετίες απολυταρχίας: το εργαλείο αυτό επρόκειτο να είναι το Facebook. Τα κοινωνικά δίκτυα 'έδωσαν για πρώτη φορά στους ακτιβιστές την ευκαιρία να μεταδίδουν ταχύτατα πληροφορίες προσπερνώντας τους κυβερνητικούς περιορισμούς,' δήλωσε ο Hussein Amine, ειδικός των ΜΜΕ στο Αμερικάνικο Πανεπιστήμιο του Κάιρο.⁴⁹

Το Facebook μπορεί όμως να χρησιμοποιηθεί και από διαφορετικού είδους κινήματα – όπως τα κινήματα μίσους – μέσω της διάδοσης φημών, για παράδειγμα:

Σε μια τέτοια περίπτωση στη Μιανμάρ, «βουδιστές εθνικιστές διέδωσαν φήμες για μια παγκόσμια μουσουλμανική συννομωσία που στόχος της ήταν η εξάλειψη του Βουδισμού από τον πλανήτη. Μέσω του Facebook, καλούσαν σε μποϊκοτάζ επιχειρήσεων με μουσουλμάνους ιδιοκτήτες, υποστήριζαν την απαγόρευση του γάμου μεταξύ ατόμων από διαφορετικές θρησκείες καθώς και τον περιορισμό των δικαιωμάτων των μουσουλμάνων που κατοικούν στη Μιανμάρ. Το 2017, με την υποστήριξη του στρατού, βουδιστές έκαναν γενοκτονικές επιθέσεις ενάντια στους μουσουλμάνους Ροχίνγκια.⁵⁰

Το Facebook, λοιπόν, αποτελεί ταυτόχρονα ευκαιρία και απειλή για τα απελευθερωτικά κινήματα και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Εγείρεται το ερώτημα αν αυτή δυνατότητα μπορεί να αφεθεί στα χέρια των ιδιωτικών συμφερόντων.

B. Συνεργασία με αντιδημοφιλή και αυταρχικά καθεστώτα

Αποσκοπώντας στην εξυπηρέτηση των εταιρικών της συμφερόντων, καθώς και των συμφερόντων των μετόχων της, η Facebook δεν διστάζει να συνεργαστεί με αυταρχικά καθεστώτα, με αποτέλεσμα την ενίσχυση της εξουσίας τους.

Το 2015, οι Φιλιπίνες προσκάλεσαν τη Facebook να ξεκινήσει τη λειτουργία της υπηρεσίας της Free Basics στη χώρα, το οποίο της επέτρεψε να αποκτήσει τεράστιο έλεγχο πάνω στα δεδομένα και την ανταλλαγή πληροφοριών στην αναπτυσσόμενη χώρα.⁵¹

Τον Ιανουάριο του 2016, η Facebook έστειλε τρεις υπαλλήλους στη Μανίλα για να εκπαιδέυσουν τους διάφορους προεδρικούς υποψήφιους και το προσωπικό τους πάνω στην αποτελεσματική χρήση της υπηρεσίας.

Η Facebook συνέχισε να συνεργάζεται με την κυβέρνηση του Φιλιπινέζου προέδρου Ντουτέρτε και μετά την εκλογή του.

Αφού ο Ντουτέρτε κέρδισε, η Facebook επέκτεινε τη συνεργασία της με την κυβέρνησή του, βοηθώντας τον να εφαρμόσει τη βίαιη, εθνικιστική του ατζέντα. Ο Ντουτέρτε εμπόδισε τον ανεξάρτητο τύπο από το να καλύψει ζωντανά την ορκωμοσία του στην Αίθουσα Τελετών Ριζάλ. Δεν χρειαζόταν δημοσιογράφους· αντ' αυτού, μετέδωσε ζωντανά την ορκωμοσία στο Facebook. Με την άνοδο του Ντουτέρτε, η Facebook εδραίωσε τη θέση της ως η μόνη εταιρία ενημέρωσης με σημασία στις Φιλιππίνες.

Το Νοέμβριο του 2017, η Facebook ανακοίνωσε μια νέα συνεργασία με το καθεστώς Ντουτέρτε. Η Facebook θα συνεργαστεί με την κυβέρνηση έτσι ώστε να εγκαταστήσει υποθαλάσσια καλώδια μεταφοράς δεδομένων που θα παρακάμπτουν το Στενό της Λουσόν, όπου τα κανονικά καλώδια πολύ συχνά ήταν εκτεθειμένα σε τυφώνες και σεισμούς... Μια στενή και επικερδής συνεργασία με τη Facebook, ενόσω αυτή λειτουργεί ως η κύρια πλατφόρμα για την προπαγάνδα και τις επιθέσεις του καθεστώτος Ντουτέρτε, σημαίνει ότι η εταιρία δεν θα

49 "Facebook a donné au Printemps arabe un «outil et un espace» d'organisation," La Dépêche, 2 Φεβρουαρίου, 2012, <https://www.ladepeche.fr/article/2012/02/02/1275965-Facebook-a-donne-au-printemps-arabe-un-outil-et-un-espace-d-organisation.html>. Βλ. επίσης: https://www.lemonde.fr/idees/article/2017/10/14/comment-inter-net-a-fait-les-printemps-arabes_5201063_3232.html.

50 Vaidhyanathan, *Antisocial Media*, 195.

51 Το 2014, η Facebook εγκαινίασε μια υπηρεσία που τότε ονομαζόταν Internet.org. Η υπηρεσία αυτή ήταν ουσιαστικά μια εφαρμογή-interface, ένα είδος λειτουργικό σύστημα για κινητά τηλέφωνα, το οποίο θα λειτουργούσε σε οποιαδήποτε συσκευή είχε τη δυνατότητα σύνδεσης μέσω δεδομένων. Το λειτουργικό σύστημα θα επέτρεπε την πρόσβαση σε έναν μικρό αριθμό εφαρμογών επιλεγμένων από τη Facebook. Σε αυτές συμπεριλαμβανόταν η μηχανή αναζήτησης Bing (το ανταγωνιστικό προϊόν της Microsoft απέναντι στη Google), υπηρεσίες για τα δικαιώματα των γυναικών, υπηρεσίες εύρεσης εργασίας, η Wikipedia και εφαρμογές ενημέρωσης για τον καιρό. Είναι σημαντικό να σημειώσουμε σε αυτό το σημείο ότι οι υπηρεσίες αυτές θα προσφέρονταν με «μηδενική χρέωση», το οποίο σήμαινε ότι όταν ο χρήστης τις χρησιμοποιούσε δεν θα μειώνονταν τα δεδομένα που αγόρασε για το λογαριασμό κινητής τηλεφωνίας του. Αν, όμως, χρησιμοποιούσε κάποια ανταγωνιστική υπηρεσία, όπως τη Google, ή κάποια εφαρμογή εύρεσης εργασίας που δεν είχε επιλεχθεί από τη Facebook, τότε θα χρεωνόταν δεδομένα (και, κατ' επέκταση, χρήματα). Αν ο χρήστης δεν μπορούσε να πληρώσει για κάποιο πρόγραμμα δεδομένων – και, σημαντικά, η υπηρεσία ουσιαστικά απευθυνόταν κυρίως σε αυτούς τους χρήστες – τότε θα έπρεπε να χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες που επέλεξε η Facebook για το Internet.org.

έχει άλλη επιλογή παρά να συνεχίσει να υποστηρίζει τον Ντουτέρτε όσο αυτός συνεχίζει τις εκστρατείες τρόμου του.⁵²

Κάτι παρόμοιο συνέβη και με τον Χουν Σεν, τον δικτάτορα της Καμπότζης:

Όπως και ο Ντουτέρτε, έτσι και ο Χουν Σεν, ο δικτάτορας της Καμπότζης, έχει αναδειχθεί σε αστέρα του Facebook, καθώς χρησιμοποίησε την ισχύ της υπηρεσίας Free Basics για να επιτεθεί στους αντιπάλους του και να προωθήσει την εικόνα του. Χρησιμοποίησε όλες της κλασικές τακτικές των αυταρχικών ηγετών: απέκτησε στενούς ακολούθους· διασφάλισε ότι τα ανεξάρτητα μέσα ενημέρωσης δεν θα μπορούν να συναγωνιστούν την κρατική προπαγάνδα στο Facebook, καθώς και ότι το Facebook θα γίνει ταυτόσημο με το διαδίκτυο στη χώρα· στρατολόγησε χρήστες-trolls (στην περίπτωση του Χουν, τους προσέλαβε από εταιρίες με βάση την Ινδία και τις Φιλιππίνες, δυο χώρες με μεγάλη εμπειρία σε αυτές τις μεθόδους) για να προωθούν θετικές για τον ίδιο ειδήσεις καθώς και να τρομοκρατούν και να ταπεινώνουν πολιτικούς εχθρούς και κριτικούς της κυβέρνησης. Πιο σημαντικά, το επιτελείο του Χουν συνεργάζεται στενά με το προσωπικό της Facebook για να φιμώνει τους κριτικούς του καθεστώτος και να μεγιστοποιεί την επίδραση των σελίδων στην πλατφόρμα που ανήκουν στον Χουν. Επίσης, οι αλγόριθμοι είναι σχεδιασμένοι έτσι ώστε να βρίσκουν τους καλύτερους δυνατούς τρόπους να «σπρώχνουν» τους χρήστες προς συγκεκριμένα αποτελέσματα, βασισμένοι στα ιδιαίτερα προσωπικά χαρακτηριστικά τους.

Γι' αυτό το λόγο, ο τεχνο-κοινωνιολόγος Zeynep Tufekci έχει περιγράψει τις πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης ως 'αρχιτεκτονικές πειθούς' που μπορούν να χειραγωγήσουν και να επηρεάσουν τους ανθρώπους σε κλίμακα δισεκατομμυρίων. Παρομοίως, ο πρώην στρατηγικός σύμβουλος διαφήμισης της Google, James Williams, έχει ονομάσει το φαινόμενο 'βιομηχανοποίηση της πειθούς', υποστηρίζοντας ότι αυτή η 'αιχμαλώτιση και εκμετάλλευση της προσοχής' μας αποσπά σε βαθμό που περιορίζει την ικανότητά μας να σκεφτόμαστε καθαρά και να κυνηγάμε τους στόχους μας.

Αυτές οι δυνατότητες σημαίνουν ότι υπάρχει μεγάλος κίνδυνος οι εταιρίες αυτές να βλάψουν άμεσα το δικαίωμα στην ελευθερία της σκέψης, της συνείδησης και του θρησκευματος, καθώς και την ελευθερία στην άποψη και την έκφραση μέσα από τη χρήση αλγοριθμικών συστημάτων. Επίσης, ρισκάρουν να συμβάλουν σε παραβιάσεις αυτών των δικαιωμάτων από άλλους παράγοντες που μπορούν να χρησιμοποιήσουν αυτά τα μοντέλα.⁵³

Οι συνεργασίες αυτές αποτελούν σοβαρό κίνδυνο, δεδομένης της τεράστιας ποσότητας δεδομένων που κατέχει η Facebook. Από αυτή την άποψη, η Διεθνής Αμνηστία υποστηρίζει:

Πέρα από την άμεση επίδραση στην ιδιωτικότητα που έχουν τα επιχειρηματικά μοντέλα που βασίζονται στην παρακολούθηση, υπάρχει επίσης ο κίνδυνος έμμεσων συνεπειών, μέσα από τη σχέση των εταιρικών και κρατικών προγραμμάτων παρακολούθησης. Οι κρατικές αρχές, όπως οι υπηρεσίες πληροφοριών, καθώς και οι υπηρεσίες αστυνόμευσης και μετανάστευσης, επιδιώκουν ολοένα και περισσότερο την πρόσβαση σε δεδομένα που βρίσκονται στην κατοχή εταιριών τεχνολογίας. Ο αχανής όγκος δεδομένων που βρίσκεται στην κατοχή της Facebook και της Google αποτελεί έναν κεντροκοποιημένο «θησαυρό» - μια ευκαιρία για τις κρατικές αρχές να αποκτήσουν πρόσβαση σε ιδιαίτερα πολύτιμα προσωπικά δεδομένα, τα οποία σε άλλη περίπτωση θα ήταν πολύ δύσκολο να συγκεντρώσουν οι ίδιες.⁵⁴

Συνεπώς, οι συνεργασίες της Facebook με διάφορες κυβερνήσεις μπορούν να καταστήσουν τη χρήση της πλατφόρμας από ακτιβιστές δομικά επικίνδυνη.⁵⁵

Γ. Η Facebook και η παρέμβαση στις εκλογικές διαδικασίες

Αδιαμφισβήτητα, το Facebook αποτελεί πλέον ένα σημαντικό εργαλείο για τους υποψήφιους σε εκλογικές διαδικασίες.

Η Facebook αναλαμβάνει συνειδητά αυτό το ρόλο και παρέχει βοήθεια σε προεκλογικές εκστρατείες. Αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι «για τις εκλογές του 2016, οι

⁵² Vaidhyanathan, *Antisocial Media*, 192-193.

⁵³ Διεθνής Αμνηστία, "Surveillance Giants", 30.

⁵⁴ Ο.π. 24.

⁵⁵ Jon Russell, "Government requests for Facebook user data continue to increase world- wide," Tech Crunch, 19 Δεκεμβρίου, 2017, <https://techcrunch.com/2017/12/18/>

εταιρίες Facebook, Twitter, Microsoft και Google εγκατέστησαν το προσωπικό τους στα γραφεία ψηφιακής επικοινωνίας των κύριων προεδρικών υποψηφίων... Οι εταιρίες αυτές εργάζονταν επίσης αμισθί ως de facto σύμβουλοι στις προεκλογικές εκστρατείες και για τα δύο μεγάλα κόμματα των ΗΠΑ». ⁵⁶

Βέβαια, σε αυτό το στάδιο, η Facebook δεν δεσμεύεται προς οποιονδήποτε υποψήφιο αλλά θεωρεί εαυτόν «συνεργάτη» στη διαδικασία.

Σε κάθε περίπτωση, τα παραπάνω εγείρουν μια σειρά από ερωτήματα. Παρότι η Facebook μοιάζει να διατηρεί μια εικόνα ουδετερότητας, ενώ επεμβαίνει άμεσα στις εκλογικές διαδικασίες, τι συμβαίνει με τους «μικρούς» υποψήφιους και τα «μικρά» κόμματα; Θα διαθέσει η Facebook προσωπικό και σε αυτούς για να τους βοηθήσει να χρησιμοποιήσουν την πλατφόρμα της έτσι ώστε να προωθήσουν τις ιδέες τους; Τι συμβαίνει στην περίπτωση των υποψηφίων που ασκούν κριτική στις μεγάλες εταιρίες ή στην ίδια τη Facebook; Είναι επιθυμητό να παρεμβαίνουν άμεσα στις εκλογές ιδιωτικές οντότητες που ως κίνητρο έχουν την υπεράσπιση εταιρικών συμφερόντων;

Αυτή τη στιγμή, η κύρια απειλή που παρουσιάζει η Facebook προς το δικαίωμα των ανθρώπων για ελεύθερες και δίκαιες εκλογές είναι ότι παρέχει μια ισχυρότατη δίοδο για την επιρροή των εκλογών προς όφελος πολύ μεγάλων συμφερόντων, καθώς και οι κίνδυνοι που δημιουργούνται από το να δίδεται πρόσβαση στα συλλεχθέντα δεδομένα σε τρίτους, με ή χωρίς εξουσιοδότηση.

Η Διεθνής Αμνηστία εξέφρασε την ανησυχία της για την δυνατότητα της Facebook να επηρεάζει τις εκλογικές διαδικασίες:

Το πιο ακραίο και εμφανές παράδειγμα του πώς μπορεί να χρησιμοποιηθεί λάθος η ικανότητα της Facebook και της Google να στοχεύουν χρήστες με εξαιρετική ακρίβεια αφορά τις προεκλογικές εκστρατείες – και η περίπτωση που έλαβε την μεγαλύτερη δημοσιότητα ήταν το σκάνδαλο της Cambridge Analytica. Οι ίδιοι μηχανισμοί και τα εργαλεία πειθούς που χρησιμοποιούνται για διαφημιστικούς σκοπούς μπορούν επίσης να επιστρατευτούν για να επηρεάσουν και να χειραγωγήσουν τις πολιτικές απόψεις των ανθρώπων. Η χρήση της μικροστόχευσης για την μετάδοση πολιτικών μηνυμάτων μπορεί να περιορίσει την ελευθερία της έκφρασης των ανθρώπων, καθώς δημιουργεί μια επιμελημένη άποψη για τον κόσμο η οποία, κατά κανόνα, είναι εχθρική προς τις πλουραλιστικές πολιτικές συζητήσεις. Η χρήση της μικροστόχευσης στις προεκλογικές εκστρατείες είναι ιδιαίτερα προβληματική, καθώς είναι αδιαφανής και ανεπίβλεπτη ως προς το περιεχόμενο των μηνυμάτων που αποστέλλονται ή την ταυτότητα του αποστολέα τους. Αυτό αφήνει ανοιχτό το ενδεχόμενο χρήσης ‘σκοτεινών’ πολιτικών διαφημίσεων από τις εκστρατείες, όπου οι άνθρωποι λαμβάνουν εξαιρετικά προσωποποιημένα μηνύματα που είναι ορατά μόνο στους ίδιους, και όπου μπορεί να μην είναι ξεκάθαρο ποια οργάνωση ή άτομο είναι υπεύθυνο για αυτά – ή τι είδους πληροφορίες λαμβάνουν και βλέπουν άλλοι άνθρωποι. ⁵⁷

Στην Ινδία, τα «trolls» λαμβάνουν χρηματοδότηση για να επηρεάσουν τις εκλογές (καθώς και να υπηρετούν διάφορα άλλα ιδιωτικά συμφέροντα). ⁵⁸ Επιπροσθέτως, «τα αντίπαλα πολιτικά κόμματα της Ινδίας έχουν οργανώσει παρόμοιες ομάδες που ασχολούνται με τα κοινωνικά δίκτυα έτσι ώστε να μιμηθούν την επιτυχία του BJP, του κόμματος του Ναρέντρα Μόντι. Πλέον, μια πληθώρα από ανεξάρτητες ‘φάρμες troll προσφέρουν τις υπηρεσίες τους σε ιδιώτες, πολιτικούς και εταιρίες που επιθυμούν να καταστρέψουν τη φήμη άλλων ανθρώπων». ⁵⁹

Επίσης, κατά τη διάρκεια των προεδρικών εκλογών στις ΗΠΑ,

Ρώσοι πράκτορες [υποτίθεται ότι] χρησιμοποίησαν στοχευμένο περιεχόμενο μέσα από το σύστημα διαφημίσεων του Facebook για να πλήξουν την αμερικανική δημοκρατία. Δημιούργησαν ψεύτικες ομάδες και σελίδες στην πλατφόρμα, αφιερωμένες σε ζητήματα όπως η εναντίωση στον έλεγχο της οπλοφορίας και η μετανάστευση καθώς και στην άσκηση πίεσης έτσι ώστε να αποχωρήσει το Τέξας

⁵⁶ Vaidhyanathan, *Antisocial Media*, 172.

⁵⁷ Διεθνής Αμνηστία, “Surveillance Giants”, 32.

⁵⁸ Η WhatsApp, θυγατρική εταιρία της Facebook, έχει επίσης χρησιμοποιηθεί για τη διεξαγωγή εκστρατειών μίσους και τη διασπορά παραπληροφόρησης, όπως π.χ. κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας του Μπολσονάρο στη Βραζιλία. “WhatsApp fake news during Brazil election ‘favoured Bolsonaro’,” *The Guardian*, 30 Οκτωβρίου, 2019, <https://www.theguardian.com/world/2019/oct/30/whatsapp-fake-news-brazil-election-favoured-jair-bolsonaro-analysis-suggests>.

⁵⁹ Vaidhyanathan, *Antisocial Media*, 190.

από τις Ηνωμένες Πολιτείες. Οι πράκτορες διαχειρίζονταν μέχρι και μια σελίδα στο Facebook που ονομαζόταν 'Blacktivist' (μαύρος ακτιβιστής/ακτιβίστρια) που υποτίθεται ότι υποστήριζε μια εκστρατεία ενάντια στην αστυνομική βία. Όταν αξιωματούχοι των ΗΠΑ πίεσαν τη Facebook να αποκαλύψει το βαθμό στον οποίο Ρώσοι πράκτορες είχαν σφετεριστεί την εταιρία, η Facebook ανακάλυψε 470 σελίδες και προφίλ χρηστών που συνδέονταν με μια ρωσική εταιρία ονόματι Internet Research Agency. Οι διαχειριστές των σελίδων είχαν αγοράσει περίπου τρεις χιλιάδες διαφημίσεις, πληρώνοντας συχνά με ρωσικό συνάλλαγμα. Εν τέλει, με αυτές τις τεχνικές, οι πράκτορες κατάφεραν να στοχεύσουν παραπάνω από 126 εκατομμύρια Αμερικάνους. Οι σελίδες και οι ομάδες αυτές κατάφεραν να κινητοποιήσουν περισσότερους από 62.000 Αμερικάνους να δεσμευτούν ότι θα συμμετάσχουν σε 129 πορείες και συγκεντρώσεις υποστήριξης του Ντόναλντ Τραμπ, να εναντιωθούν στη Χίλαρι Κλίντον και να οργανώσουν διαμαρτυρίες ενάντια στα τζαμιά κατά μήκος των ΗΠΑ.⁶⁰

Ο Alex Stamos, ο τότε επικεφαλής ασφαλείας της Facebook, έγραψε σε μια ανάρτηση στο blog του: "Έχουμε ανακαλύψει πληρωμές του ύψους περίπου 100.000 δολαρίων από τον Ιούνιο του 2015 μέχρι το Μάιο του 2017 – που αντιστοιχούν σε περίπου 3.000 διαφημίσεις – συνδεδεμένες με 470 ψεύτικους λογαριασμούς και σελίδες που παραβιάζουν τους κανονισμούς μας.

Η ανάλυσή μας δείχνει ότι αυτοί οι λογαριασμοί και οι σελίδες συνδέονταν μεταξύ τους και πιθανότατα προέρχονταν από τη Ρωσία. Η πλειονότητα των διαφημίσεων δεν ανέφεραν άμεσα κάποιον υποψήφιο για την προεδρία των ΗΠΑ αλλά 'έμοιαζαν να εστιάζουν στην προώθηση διχαστικών κοινωνικών και πολιτικών μηνυμάτων σε όλο το εύρος του ιδεολογικού φάσματος – από ΛΟΑΤΚΙ και φυλετικά ζητήματα μέχρι τη μετανάστευση και το δικαίωμα στην οπλοφορία'. Σύμφωνα με έναν ειδικό στο σύστημα διαφημίσεων της Facebook που μίλησε με τους δημοσιογράφους του BuzzFeed, οι διαφημίσεις αυτές έφτασαν μεταξύ εικοσιτρία και εβδομήντα εκατομμύρια ανθρώπους, μονάχα με αυτή την αγορά των 100.000 δολαρίων.⁶¹

Επίσης, φημολογείται ότι η Facebook υποσχέθηκε στο κοινοβούλιο της Δανίας να εμποδίσει τις ξένες παρεμβάσεις στις εκλογές, όμως:

Το ίδρυμα Bits of Freedom ζήτησε να μάθει αν ήταν δυνατή η στόχευση των Δανών ψηφοφόρων από μια ξένη χώρα, χρησιμοποιώντας τις μεθόδους αναρτήσεων και διαφημίσεων που επιστρατεύθηκαν, μεταξύ άλλων, στην εκστρατεία υπέρ του Brexit στο Ηνωμένο Βασίλειο. Όντας στη Γερμανία, χρησιμοποιήσαμε έναν γερμανικό λογαριασμό στην πλατφόρμα, δημιουργήσαμε μια νέα σελίδα και αναρτήσαμε ένα γνωστό δανέζικο πολιτικό meme. Ύστερα, πληρώσαμε έτσι ώστε να εμφανίζεται σε Δανούς ψηφοφόρους, χρησιμοποιώντας έναν γερμανικό τραπεζικό λογαριασμό. Αντίθετα με ό,τι προσπάθησε η Facebook να κάνει τα μέλη του κοινοβουλίου να πιστέψουν, δεν συναντήσαμε κανένα εμπόδιο στην όλη διαδικασία.⁶²

Δ. Το σκάνδαλο της Cambridge Analytica

Η Cambridge Analytica είναι μια εταιρία πολιτικών συμβούλων με έδρα το Ηνωμένο Βασίλειο, η οποία συνεργάστηκε με την προεκλογική εκστρατεία του Ντόναλντ Τραμπ το 2016 μέσα από την ανάπτυξη μιας εφαρμογής. Μέσω αυτής της εφαρμογής, η Cambridge Analytica μπόρεσε να αποκτήσει τα προσωπικά δεδομένα ογδόντα εκατομμυρίων χρηστών του Facebook, δηλαδή περίπου σαράντα εκατομμύρια περισσότερο από τον αριθμό που είχε δημοσιευτεί σε ένα πρωτότερο στάδιο του σκανδάλου.

«Η αποκάλυψη βρισκόταν κρυμμένη βαθιά σε μια εκτενή σημερινή ενημέρωση της Facebook που αφορούσε τα σχέδια της για τον περιορισμό στην πρόσβαση σε δεδομένα από εφαρμογές τρίτων, όπως αυτή που χρησιμοποίησε η Cambridge Analytica για να αποκτήσει πρόσβαση σε προσωπικά δεδομένα».⁶³

Το σκάνδαλο της Cambridge Analytica είναι εξαιρετικά ενδεικτικό του κινδύνου που ενέχει η λάθος χρήση των δεδομένων που συλλέγονται από τη Facebook και

60 Ό.π., 87-88.

61 Ό.π., 176.

62 Felipe Martins, "Facebook lies to Dutch Parliament about election manipulation," Bits of Freedom, 21 Μαΐου, 2019, <https://www.bitsoffreedom.nl/2019/05/21/Facebook-lies-to-dutch-parliament-about-election-manipulation/>.

63 62 Hanna Kozlowska, "The Cambridge Analytica scandal affected nearly 40 million more people than we thought," Quartz, April 4, 2018, <https://qz.com/1245049/the-cambridge-analytica-scandal-affected-87-million-people-facebook-says/>

ανακατευθύνονται σε ενδιαφερόμενους τρίτους, ιδιώτες ή εταιρίες.

Οι New York Times αναφέρθηκαν στο ρεπορτάζ τους στην παρέμβαση αυτή ως εξής:

Έτσι, η εταιρία συνέλεξε προσωπικές πληροφορίες από τα Facebook προφίλ περισσότερων από 50 εκατομμυρίων χρηστών χωρίς τη συγκατάθεσή τους, σύμφωνα με πρώην εργαζόμενους στην Cambridge Analytica, συνεργάτες και έγγραφα, καθιστώντας αυτή τη διαρροή ως μια από τις μεγαλύτερες στην ιστορία του κοινωνικού δικτύου. Η διαρροή αυτή επέτρεψε στην εταιρία να εκμεταλλευτεί την ιδιωτική δραστηριότητα στην πλατφόρμα ενός τεράστιου αριθμού Αμερικανών ψηφοφόρων, αναπτύσσοντας τεχνικές που ενίσχυαν τη συνεργασία της με την προεκλογική εκστρατεία του Προέδρου Τραμπ το 2016.

[...] Τα έγγραφα αυτά εγείρουν καινούρια ερωτήματα σχετικά με τη Facebook, η οποία ήδη αντιμετωπίζει έντονες κριτικές σχετικά με την εξάπλωση ρωσικής προπαγάνδας και ψευδών ειδήσεων στην πλατφόρμα της. Τα δεδομένα που συνέλεξε η Cambridge Analytica από προφίλ χρηστών, σε μέρος των οποίων είχε και η New York Times πρόσβαση, περιλάμβαναν λεπτομέρειες για την ταυτότητα των χρηστών, τα δίκτυα φίλων και τις προτιμήσεις τους. Μονάχα ένα μικρό κομμάτι των χρηστών είχε δώσει τη συγκατάθεση του για την μεταφορά των πληροφοριών αυτών σε τρίτους.

[...] Η ομάδα του κ. Wylie αντιμετώπιζε ένα μεγαλύτερο πρόβλημα. Η δημιουργία ψυχογραφικών προφίλ σε εθνικό επίπεδο απαιτούσε δεδομένα τα οποία η εταιρία μπορούσε να συγκεντρώσει μονάχα με μεγάλο κόστος. Οι παραδοσιακές εταιρίες ανάλυσης χρησιμοποιούσαν τα ιστορικά χρηστών σχετικά με το την ψήφο και τις καταναλωτικές τους προτιμήσεις έτσι ώστε να προβλέψουν τις πολιτικές τους απόψεις και τη συμπεριφορά τους ως ψηφοφόρων. Αυτού του είδους τα ιστορικά, όμως, ήταν άχρηστα σε περίπτωση που κανείς ήθελε να ανακαλύψει αν ένας συγκεκριμένος ψηφοφόρος ήταν, για παράδειγμα, νευρωτικός και εσωστρεφής, θρησκευόμενος και εξωστρεφής, φιλελεύθερος με αίσθηση δικαίου ή θιασώτης του αποκρυφισμού. Τα παραπάνω συμπεριλαμβάνονταν στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά που η εταιρία υποστήριζε ότι θα παρείχαν μια ξεχωριστή και ιδιαίτερα ισχυρή μέθοδο για το σχεδιασμό πολιτικών μηνυμάτων.

Ο κος Wylie βρήκε μια πιθανή λύση στο Κέντρο Ψυχομετρικής του Πανεπιστημίου του Κέμπριτζ. Οι ερευνητές του τμήματος είχαν αναπτύξει μια τεχνική χαρτογράφησης των χαρακτηριστικών προσωπικότητας, η οποία βασιζόταν στα like των ατόμων στο Facebook. Οι ερευνητές πλήρωσαν τους χρήστες μικρά ποσά για να κάνουν ένα τεστ προσωπικότητας και να κατεβάσουν μια εφαρμογή, η οποία θα συγκέντρωνε κάποια προσωπικά δεδομένα από τα προφίλ τα δικά τους και των φίλων τους, μια δραστηριότητα που τότε επιτρεπόταν ακόμα από τη Facebook. Σύμφωνα με τους ερευνητές, η προσέγγιση αυτή μπορούσε να αποκαλύψει περισσότερα πράγματα για ένα άτομο από όσα θα μπορούσαν να πουν οι γονείς ή οι ερωτικοί του σύντροφοι – ένας ισχυρισμός που στη συνέχεια καταρρίφθηκε.

Όταν το Κέντρο Ψυχομετρικής αρνήθηκε να συνεργαστεί με την εταιρία, ο κος Wylie ανακάλυψε κάποιον που επιθυμούσε να συνεργαστεί: τον δρ Kogan, ο οποίος τότε ήταν καθηγητής ψυχολογίας στο πανεπιστήμιο και γνώριζε για αυτές τις τεχνικές. Ο δρ Κόγκαν ανέπτυξε τη δική του εφαρμογή και τον Ιούνιο του 2014 άρχισε να συλλέγει δεδομένα για λογαριασμό της Cambridge Analytica. Η εταιρία κάλυψε τα έξοδά του – που ξεπερνούσαν τα 800.000 δολάρια – και του επέτρεψε να κρατήσει αντίγραφα των δεδομένων για τη δική του έρευνα, σύμφωνα με εταιρικά email και λογιστικά αρχεία.

Σύμφωνα με την εταιρία, το μόνο που αποκάλυψε στην ίδα (και στους χρήστες, με φιλά γράμματα) ήταν ότι συνέλεγε πληροφορίες για ακαδημαϊκή χρήση.. Δεν επιβεβαίωσε τον ισχυρισμό του. Ο δρ Kogan αρνήθηκε να μιλήσει λεπτομερώς για το γεγονός, λόγω των συμβάσεων εμπιστευτικότητας με τη Facebook και την Cambridge Analytica, επέμενε όμως ότι το πρόγραμμα που δημιούργησε ήταν μια 'πολύ τυπική και αθώα εφαρμογή για το Facebook'.

Όπως δήλωσε ο κος Wylie, ο δρ Kogan παρέδωσε πάνω από 50 εκατομμύρια προφίλ χρηστών στην εταιρία, αριθμός ο οποίος επιβεβαιώνεται από ένα εταιρικό email και έναν πρώην συνεργάτη. Από αυτά τα προφίλ, περίπου 30 εκατομμύρια – ο αριθμός που δημοσιεύσε αρχικά το μη κερδοσκοπικό μέσο ενημέρωσης The Intercept – περιείχαν επαρκείς πληροφορίες, συμπεριλαμβανομένων των

τοποθεσιών κατοικίας, έτσι ώστε η εταιρία να μπορέσει να ταυτοποιήσει τους χρήστες με άλλα αρχεία και να δημιουργήσει ψυχογραφικά προφίλ. Μονάχα 270.00 χρήστες – αυτοί που είχαν συμμετάσχει στην έρευνα – είχαν συναινέσει στη συλλογή των δεδομένων τους.

[...] Τα στελέχη της Cambridge Analytica έχουν κάνει αντικρουόμενες δηλώσεις για τη χρήση ψυχογραφικών δεδομένων στην εκστρατεία. Ο κος Νix δήλωσε ότι τα προφίλ που είχε στη διάθεση της η εταιρία βοήθησαν στη διαμόρφωση της στρατηγικής του κου Τραμπ – δήλωση η οποία αμφισβητήθηκε από άλλα στέλη της εκστρατείας – αλλά και ότι η Cambridge Analytica δεν είχε αρκετό χρόνο για να δημιουργήσει εκτενή μοντέλα των ψηφοφόρων του Τραμπ.

Σε μια συνέντευξη του στο BBC τον προηγούμενη Δεκέμβρη, ο κος Νix δήλωσε ότι η εκστρατεία του Τραμπ χρησιμοποίησε προηγούμενα ψυχογραφικά δεδομένα που είχαν δημιουργηθεί για την εκστρατεία του Τεντ Κρουζ... Η Facebook επιβεβαίωσε τη διαρροή και προσπάθησε να διασφαλίσει τις πληροφορίες, χωρίς να το αναγνωρίζει δημόσια – μια προσπάθεια που διήρκεσε μέχρι τον Αύγουστο του 2016. Εκείνο το μήνα, δικηγόροι του κοινωνικού δικτύου απευθύνθηκαν σε εξωτερικούς συνεργάτες της Cambridge Analytica. ‘Τα δεδομένα αποκτήθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν δίχως άδεια’, έγραφε ένα γράμμα που απέκτησαν οι Times. ‘Δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί νόμιμα στο μέλλον και θα πρέπει να διαγραφεί άμεσα’.

Ο κος Grewal, ο αναπληρωτής γενικός σύμβουλος της Facebook, δήλωσε ότι τόσο ο δρ. Kogan όσο και το ‘SCL Group και η Cambridge Analytica μας επιβεβαίωσαν ότι διέγραψαν τα επίμαχα δεδομένα’. Τα αντίγραφα των δεδομένων, όμως, βρίσκονται πέρα από τον έλεγχο της Facebook. Οι Times μπόρεσαν να δουν ένα τμήμα ανεπεξέργαστων δεδομένων από τα προφίλ που απέκτησε η Cambridge Analytica.

Παρότι ο κος Νix είπε στους νομοθέτες ότι η εταιρία δεν διαθέτει δεδομένα της Facebook, ένας πρώην υπάλληλος δήλωσε ότι πρόσφατα είχε δει εκατοντάδες γιγαμπάιτ αποθηκευμένα στους servers της εταιρίας και ότι τα αρχεία αυτά δεν ήταν κρυπτογραφημένα.

[...] Στο μεσοδιάστημα, ο κος Νix προσπαθεί να εισάγει την ψυχογραφία στην εμπορική διαφημιστική αγορά. Προωθείται ως ένας γκουρού της εποχής της ψηφιακής διαφήμισης – ο ‘Άνθρωπος των Μαθηματικών’, όπως αποκαλεί τον εαυτό του. Ένας πρώην υπάλληλος δήλωσε ότι πέρυσι, στις ΗΠΑ, η Cambridge Analytica προσέγγισε τη Mercedes-Benz, τη MetLife και την ζυθοποιία AB InBev, αλλά τελικά δεν συνεργάστηκαν.⁶⁴

Σύμφωνα με την Brittany Kaiser, την πρώην υπεύθυνη επιχειρηματικής ανάπτυξης της εταιρίας, η Cambridge Analytica συνεργάστηκε επίσης με την εκστρατεία Leave.EU και το Κόμμα Ανεξαρτησίας Ηνωμένου Βασιλείου εν όψει του δημοψηφίσματος του 2016 για την συμμετοχή της Αγγλίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Δήλωσε ότι η Leave.EU χρησιμοποίησε σύνολα δεδομένων που δημιουργήθηκαν από την Cambridge Analytica.⁶⁵

Σύμφωνα με τον Christopher Wylie, τον πρώην διευθυντή ερευνών της Cambridge Analytica, η εταιρία έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ψηφοφορία για το Brexit, καθώς έδωσε τη δυνατότητα για τη στόχευση ατόμων με συγκεκριμένες διαφημίσεις.

Πιστεύει, μάλιστα, ότι χωρίς τη βοήθεια της Cambridge Analytica, το Brexit δεν θα είχε ψηφιστεί.⁶⁶

Φυσικά, σε αυτό το σημείο η Cambridge Analytica είχε ήδη εκμεταλλευτεί τα δεδομένα που συνέλεξε από τη Facebook δίχως τη συγκατάθεσή της.

Από μια δημοκρατική σκοπιά, μπορούμε άραγε να δικαιολογήσουμε ή να δεχτούμε ότι ο έλεγχος πάνω σε έναν τόσο τεράστιο όγκο δεδομένων, που αφορά ένα τόσο μεγάλο μέρος του πληθυσμού παγκοσμίως, βρίσκεται στα χέρια ιδιωτικών συμφερόντων; Τι θα συμβεί αν αύριο η Facebook αποφασίσει ότι θα ήταν ωφέλιμο για τα οικονομικά συμφέροντα των μετόχων της να συνεργαστεί επιχειρηματικά με τις Cambridge Analytica

64 Matthew Rosenberg, “How Trump Consultants Exploited the Facebook Data of Millions,” New York Times, 17 Μαρτίου, 2018, <https://www.nytimes.com/2018/03/17/us/politics/cambridge-analytica-trump-campaign.html>.

65 Mark Scott, “Cambridge Analytica did work for Brexit groups, says ex-staffer,” Politico, 30 Ιουλίου, 2019, <https://www.politico.eu/article/cambridge-analytica-leave-eu-ukip-brexite-facebook/>.

66 66 Sonia Delesalle-Stolper, “«Sans Cambridge Analytica, il n’y aurait pas eu de Brexit»”, Libération, 26 Μαρτίου, 2018, https://www.liberation.fr/planete/2018/03/26/sans-cambridge-analytica-il-n-y-aurait-pas-eu-de-brexite_1638940.

αυτού του κόσμου;

Μέρος τρίτο: Facebook και καταναγκαστική εργασία

Όπως είδαμε παραπάνω, σύμφωνα με το Άρθρο 8 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, απαγορεύεται η δουλοπαροικία και η καταναγκαστική εργασία.⁶⁷ Η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών υιοθέτησε το σύμφωνο τον Δεκέμβριο του 1966, στον απόηχο των πιο σημαντικών αγώνων για την αποαποικιοποίηση.

Η απαγόρευση της καταναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας προέρχεται από τις Συμβάσεις 29 (1930) και 105 (1957) της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας.

Η Σύμβαση 29, παρότι έχει γενική εφαρμογή, επηρεάστηκε σημαντικά από το αποικιοκρατικό συγκείμενο της εποχής. Ύστερα από έρευνες της Ειδικής Επιτροπής για την Καταναγκαστική Εργασία, υιοθετήθηκε η Σύμβαση 105 για την αντιμετώπιση συγκεκριμένων μορφών καταναγκαστικής εργασίας, σε περιπτώσεις όπου η καταναγκαστική εργασία χρησιμοποιείται ως μέσο πολιτικού εκβιασμού, ως τιμωρία για την παραβίαση της εργασιακής πειθαρχίας ή για οικονομικούς σκοπούς.⁶⁸

Η καταναγκαστική εργασία απαγορεύεται επίσης και από άλλα διεθνή ελεγκτικά όργανα, συμπεριλαμβανωμένης της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, η οποία υιοθετήθηκε το 1950 και στο Άρθρο 4 δηλώνει:

«Απαγόρευση της δουλείας και των καταναγκαστικών έργων

1. Ουδείς δύναται να κρατηθή εις δουλείαν ή ειλωτείαν.
2. Ουδείς δύναται να υποχρεωθή εις αναγκαστικήν ή υποχρεωτικήν εργασίαν».

Ο ορισμός της καταναγκαστικής εργασίας δίδεται στη Σύμβαση 29, Άρθρο 2.1, όπου δηλώνεται ότι:

«Εν τη εννοία της παρούσης συμβάσεως ο όρος αναγκαστική ή υποχρεωτική εργασία δηλοῖ πάσαν εργασίαν ή υπηρεσίαν απαιτουμένην παρά ατόμου επ' απειλή οιασδήποτε ποινής δι' ην το εν λόγω άτομον δεν προσεφέρθει οικεία βουλήσει».

Το Άρθρο 4.1 της ίδιας σύμβασης δηλώνει επίσης:

«Αι αρμόδιαι αρχαί δέον όπως μη επιβάλλουν ή μη επιτρέπουν την επιβολήν αναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας προς όφελος ιδιωτιών, εταιρειών ή ιδιωτικών νομικών προσώπων».

Και στο Άρθρο 5.1 δηλώνεται ότι:

«Ουδεμία παραχώρησις γενομένη προς ιδιώτας, προς εταιρείας ή προς ιδιωτικά νομικά πρόσωπα, θα έχη ως συνέπειαν την επιβολήν αναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας οιασδήποτε μορφής, προς παραγωγήν ή συλλογήν των προϊόντων, τα οποία χρησιμοποιούν ή εμπορεύονται οι εν λόγω ιδιώται, εταιρείαι ή ιδιωτικά νομικά πρόσωπα».

Όλα αυτά τα παγκόσμια νομικά όργανα προφανώς ορίζουν τις έννοιες με τις οποίες ασχολούνται σύμφωνα με την πραγματικότητα που επικρατούσε όταν συντάχθηκαν. Η κοινωνία των δεδομένων είναι, φυσικά, μια νέα πραγματικότητα που δεν θα μπορούσαν να προβλέψουν οι συγγραφείς τους.

Οι ορισμοί της δουλοπαροικίας και της καταναγκαστικής εργασίας που περιέχονται σε παγκόσμια νομικά όργανα τα οποία συντάχθηκαν πενήντα ή και περισσότερα χρόνια πριν, συνεπώς, δεν μπορούν να εφαρμοστούν αυτόματα και εύκολα στη σχέση που δημιουργείται μεταξύ του Facebook και των χρηστών του.

Θα μπορούσε, λοιπόν, η δραστηριότητά μας στο Facebook να εξισωθεί με την καταναγκαστική εργασία πάνω στη βάση αυτών των κριτηρίων που δημιουργήθηκαν δεκαετίες πριν την έλευση της οικονομίας που βασίζεται στα δεδομένα;

⁶⁷ Μαζί με το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα και την Παγκόσμια Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ δημιούργησε το Διεθνές Νομοσχέδιο για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα.

⁶⁸ International Labour Conference (96th Session), Report III (Part 1B): Eradication of forced labour: General Survey concerning the Forced Labour Convention, 1930 (No. 29), and the Abolition of Forced Labour Convention, 1957 (No. 105) (Γενεύη: Διεθνής Οργανισμός Εργασίας, 2007), 5.

Η εξίσωση αυτή συναντάει ορισμένα εμπόδια:

- Η εργασία ενός συγκεκριμένου χρήστη μπορεί να μην είναι εντατική (κάτι που εξαρτάται από την επένδυση του καθενός στην πλατφόρμα).⁶⁹
- Η εργασία αυτή «αμείβεται» με τη δωρεάν πρόσβαση σε ένα υπερ-αποτελεσματικό παγκόσμιο δίκτυο επικοινωνίας.
- Πολλοί άνθρωποι δεν νιώθουν υποκειμενικά αναγκασμένοι να χρησιμοποιήσουν το Facebook.⁷⁰

Λαμβάνοντας υπόψη αυτά τα στοιχεία, προκύπτουν ορισμένες δυσκολίες στην πλαισίωση των ενεργειών της Facebook ως καταναγκαστική εργασία σύμφωνα με την υπάρχουσα νομοθεσία.

Παρόλα αυτά, οι νόμοι αναπόφευκτα θα εξελιχθούν. Όπως σημειώσαμε παραπάνω, η πρώτη σύμβαση για την καταναγκαστική εργασία συντάχθηκε το 1930 και λάμβανε υπόψη της κυρίως το συγκείμενο της αποικιοκρατίας.

Προφανώς, η κατάσταση έχει αλλάξει σημαντικά έκτοτε και έχουν αναδυθεί νέες μορφές εργασίας, που κανείς δεν θα μπορούσε να έχει προβλέψει.

Η αλλαγή της έννοιας της καταναγκαστικής εργασίας, λοιπόν, φαίνεται πως αποτελεί πολιτική αναγκαιότητα.

Αυτό είναι ακόμα πιο σχετικό, καθώς η θέση ότι η Facebook υποχρεώνει σε καταναγκαστική εργασία τους χρήστες της δεν είναι όσο ριψοκίνδυνη φαίνεται.

Σε σχέση με τα γεγονότα, η Facebook έχει κυριαρχική θέση σε πολλά μέρη του κόσμου. Είναι ένας βασικός παράγοντας στα πεδία της πληροφορίας και της επικοινωνίας. Για πολλούς ανθρώπους, το να μη χρησιμοποιούν την πλατφόρμα (ή άλλα κοινωνικά δίκτυα που ανήκουν στη Facebook, όπως το Instagram) είναι αδιανόητο, ιδιαίτερα για τις νεώτερες γενιές.

Η χρήση του Facebook, όμως, συνεπάγεται και την διάθεση των δεδομένων μας στην εταιρία.

Για να δημιουργήσουμε λογαριασμό, η πλατφόρμα ήδη μας ζητάει να δώσουμε προσωπικά μας δεδομένα (το επίθετο και το κύριο όνομά μας, την ημερομηνία γέννησης μας, διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ή τον τηλεφωνικό μας αριθμό, το φύλο μας).

Στη συνέχεια, οι δραστηριότητές μας στο κοινωνικό δίκτυο (οι οποίες μερικές φορές περιορίζονται από την κυρίαρχη θέση της Facebook) καταγράφονται και «ταΐζουν» τη Facebook με δεδομένα, τα οποία θα χρησιμοποιηθούν για την αποτελεσματική μικροστόχευση των χρηστών, είτε ως καταναλωτών είτε ως ψηφοφόρων.

Ορισμένα νομικά επιχειρήματα υποστηρίζουν την άποψη ότι η Facebook επιβάλλει την καταναγκαστική εργασία.

Ας επιστρέψουμε στον ορισμό της καταναγκαστικής εργασίας: «Πάσαν εργασίαν ή υπηρεσίαν απαιτουμένην παρά ατόμου επ' απειλή οιασδήποτε ποινής δι' ην το εν λογω άτομον δεν προσεφέρθει οικεία βουλήσει».

Ο ορισμός αυτός μας καλεί να δώσουμε απαντήσεις στα παρακάτω ερωτήματα:

1. Τι συνιστά ποινή;
2. Τι είναι η «οικειοθελής προσφορά»;
3. Τι είναι η εργασία;

Ας ξεκινήσουμε από την ποινή. Σύμφωνα με την Τριμερή Συνάντηση Ειδικών στην Καταναγκαστική Εργασία ή το Human Trafficking Report: «Η 'απειλή οποιασδήποτε ποινής' θα πρέπει να γίνει κατανοητή με την ευρεία της έννοια, καλύπτοντας τόσο τις ποινικές κυρώσεις όσο και τις διάφορες μορφές άμεσου ή έμμεσου εκβιασμού, όπως η σωματική βία, ο ψυχολογικός εκβιασμός ή η παρακράτηση εγγράφων ταυτότητας. Η

⁶⁹ Αυτό συμβαίνει όταν η δραστηριότητα των χρηστών αναλύεται σε καθημερινή βάση. Παρόλα αυτά, συλλογικά, η εργασία που προσφέρεται καθημερινά από τους 2.5 δις χρήστες του Facebook, καθέννας από τους οποίους ξοδεύει κατά μέσο όρο μια ώρα τη μέρα στην πλατφόρμα, είναι ένα υπολογίσιμο μέγεθος. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά, βλ: <https://medium.com/@JBBC/how-much-time-do-people-spend-on-social-media-in-2019-infographic-cc02c63bede8>.

⁷⁰ Αυτό παραμένει αληθές παρότι η Διεθνής Αμνηστία θεωρεί ότι η χρήση του Facebook είναι δύσκολο να αποφευχθεί και ότι πολλοί άνθρωποι εξαρτώνται σημαντικά από την πλατφόρμα έτσι ώστε (1) να έχουν πρόσβαση σε συναισθηματικές σχέσεις, (2) πρόσβαση σε πληροφορίες και (3) να δημιουργείται κοινωνικό κεφάλαιο για τους εργάτες σε επισφαλείς θέσεις. Από αυτή την άποψη, η χρήση του Facebook είναι όσο οικειοθελές είναι να διασχίσει κανείς ένα δρόμο για να φτάσει από το σημείο Α στο σημείο Β.

ποινή μπορεί επίσης να εκφραστεί και ως απώλεια δικαιωμάτων ή προνομίων.⁷¹

Στο 96^ο Παγκόσμιο Συνέδριο Εργασίας, αναπτύχθηκε επίσης η ίδια ιδέα:

Ο ορισμός της ‘αναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας’ καλύπτει την εργασία ή την υπηρεσία που διεξάγεται ‘υπό την απειλή οποιασδήποτε ποινής’. Κατά τη διαβούλευση του Συνεδρίου πάνω στο προσχέδιο του νομικού οργάνου, έγινε ξεκάθαρο ότι η ποινή σε αυτή την περίπτωση δεν χρειάζεται να έχει απαραίτητα τη μορφή ποινικών κυρώσεων αλλά μπορεί επίσης να αποτελεί την απώλεια δικαιωμάτων ή προνομίων. Κάτι τέτοιο μπορεί να συμβαίνει, για παράδειγμα, στην περίπτωση όπου άτομα τα οποία αρνούνται να εργαστούν εθελοντικά κινδυνεύουν να στερηθούν συγκεκριμένα δικαιώματα, πλεονεκτήματα ή προνόμια, σε μια κατάσταση όπου αυτά τα δικαιώματα, τα προνόμια ή άλλα οφέλη (π.χ. η προαγωγή, η μετάθεση, η πρόσβαση σε άλλες εργασιακές θέσεις, η πρόσβαση σε συγκεκριμένα καταναλωτικά αγαθά και σε κατοικίες καθώς και η συμμετοχή σε πανεπιστημιακά προγράμματα) εξαρτώνται από τα προσόντα που έχουν συσσωρευτεί και καταγραφεί στο βιβλίο εργασίας κάθε εργαζόμενου.⁷²

Σύμφωνα με αυτή την οπτική, λοιπόν, ο αποκλεισμός της πρόσβασης σε ένα κυρίαρχο κοινωνικό δίκτυο σίγουρα θα μπορούσε να αποτελέσει «ποινή».

Η θέση αυτή ενισχύεται και από το γεγονός ότι το 96^ο Παγκόσμιο Συνέδριο Εργασίας ανέδειξε την προβληματική φύση της καταναγκαστικής εργασίας σε σχέση με τη χρήση της ελευθερίας έκφρασης. Βέβαια, το συνέδριο αυτό εστίαζε στην ποινή της καταναγκαστικής εργασίας που μπορεί να επιβληθεί λόγω της έκφρασης συγκεκριμένων απόψεων. Κατ’ αναλογία, όμως, μπορούμε να συνάγουμε ότι, παρόλο που ο αποκλεισμός της πρόσβασης σε ένα δίκτυο μπορεί να θεωρηθεί ποινή, ο περιορισμός της ελευθερίας έκφρασης που προκύπτει αποτελεί επίσης μια κύρωση.⁷³

Έτσι, οδηγούμαστε στο δεύτερο ερώτημα, το οποίο εστιάζει στο πότε μπορούμε να θεωρήσουμε ότι η εργασία προσφέρθηκε οικειοθελώς.

Σχετικά με αυτό, είναι ξεκάθαρο από την Τριμερή Συνάντηση ότι:

«Ο όρος ‘οικειοθελής προσφορά’ αναφέρεται στην ελεύθερα δοσμένη και ενημερωμένη συναίνεση των εργαζομένων στο να μπουν σε μια εργασιακή σχέση καθώς και στην ελευθερία τους να εγκαταλείψουν αυτή τη θέση οποιαδήποτε στιγμή. Η ελεύθερη και ενημερωμένη συναίνεση θα πρέπει να δοθεί από τον εργαζόμενο όταν αποδέχεται τη δουλειά και θα πρέπει να καλύπτει όλη τη διάρκεια της εργασίας ή της υπηρεσίας. Ένα εξωτερικό εμπόδιο ή ένας έμμεσος εκβιασμός που θα παρεμποδίζει την ελευθερία του εργαζόμενου να ‘προσφερθεί οικειοθελώς’ ενδέχεται να μην είναι μονάχα μια πράξη των αρχών, όπως π.χ. μια νομοθετική πράξη, αλλά και πρακτική ενός εργοδότη, αν λ.χ. αυτός χρησιμοποιεί τακτικές εξαπάτησης ή ψευδείς υποσχέσεις για να αναγκάσει έναν εργαζόμενο να προσφέρει τις υπηρεσίες του. Τέτοιου είδους πρακτικές αποτελούν ξεκάθαρη παραβίαση της Σύμβασης.⁷⁴

Παρόλα αυτά, οι πρακτικές της Facebook είναι εξαιρετικά αδιαφανείς, και οι χρήστες δεν έχουν τη δυνατότητα να μάθουν ακριβώς τον τρόπο επεξεργασίας των δεδομένων τους και το πώς αυτά θα χρησιμοποιηθούν. Το αντεπιχείρημα της εταιρίας – ότι οι όροι και προϋποθέσεις στις οποίες συμφωνεί ο χρήστης είναι διαφανείς και μπορεί ο καθένας να τις διαβάσει – είναι αμφισβητήσιμο, ειδικά σε περίπτωση που διερωτηθούμε αν η Χ ποσότητα σελίδων που θα πρέπει κανείς να διαβάσει με το προσεκτικό μάτι ενός δικηγόρου τελικά αποκαλύπτει το πώς ακριβώς θα χρησιμοποιηθούν τα δεδομένα που δίνουμε στην πλατφόρμα. Η ύπαρξη «ελεύθερης και ενημερωμένης» συγκατάθεσης σε αυτό το πλαίσιο, όπου επιπρόσθετα είναι δύσκολο να αποφύγει κανείς την χρήση του Facebook, είναι εξαιρετικά απίθανη.

Σε μια υπόθεση όπου ένα άτομο αναγκάστηκε να υπερασπιστεί διαδίκους δωρεάν, ως μέρος της πρακτικής του έτσι ώστε τελικά να γίνει δικηγόρος, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα αποσαφήνισε επίσης την έννοια της συναίνεσης. Σύμφωνα με το Δικαστήριο:

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο κος Φαν ντερ Μουσέλ επέλεξε τη σταδιοδρομία

71 International Labour Organization, Report for the tripartite Meeting of Experts on Forced Labour and Trafficking for Labour Exploitation (Γενεύη: Διεθνής Οργανισμός Εργασίας, 2013), 7.

72 International Labour Conference, Report III (Part 1B): Eradication of forced labour, 20.

73 Ο.π., 86-87.

74 International Labour Organization, Report for the tripartite Meeting of Experts on Forced Labour and Trafficking for Labour Exploitation, 7.

του δικηγόρου, ένα επάγγελμα το οποίο έχει φιλελεύθερο χαρακτήρα στο Βέλγιο, κατανοώντας ότι, σύμφωνα με την μακρά παράδοση του, θα είναι υποχρεωμένος σε κάποιες περιπτώσεις να προσφέρει τις υπηρεσίες του δωρεάν και δίχως να αποζημιωθεί για τα έξοδα του. Παρόλα αυτά, είτε το ήθελε είτε όχι, ήταν αναγκασμένος να αποδεχτεί αυτή τη συνθήκη για να γίνει δικηγόρος, και η συναίνεση του καθορίστηκε από τις κανονικές συνθήκες άσκησης του επαγγέλματος αυτού τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Ούτε θα πρέπει να παραβλέψουμε ότι αυτό που πρόσφερε ήταν η αποδοχή του σε ένα νομικό καθεστώς γενικού χαρακτήρα. Η προηγούμενη συναίνεση του αιτούντος, λοιπόν, χωρίς να ανανεωθεί, δεν δικαιολογεί το συμπέρασμα ότι οι υποχρεώσεις του σε σχέση με την νομική βοήθεια δεν συνιστούν καταναγκαστική εργασία, ως προς το Άρθρο 4 § 2 (αρ. 4-2) της Σύμβασης. Επίσης, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη και άλλοι παράγοντες.⁷⁵

Δεδομένης της σημασίας της Facebook στην κοινωνία μας, είναι ξεκάθαρο ότι θα πρέπει να υιοθετηθεί κατ' αναλογία μια παρόμοια λύση.

Φυσικά, δεν υφίσταται νόμος που να σε αναγκάζει να εγγραφείς στο Facebook έτσι ώστε να επωφεληθείς από ένα συγκεκριμένο όφελος (αντίθετα με τους κανονισμούς που αφορούν τα νομικά επαγγέλματα ή τις ασφάλειες αυτοκινήτων). Παρόλα αυτά, η σημασία που έχει αποκτήσει το δίκτυο αυτό στις ζωές μας περιορίζει σημαντικά την ελευθερία των πιθανών χρηστών να επιλέξουν και να συναίνεσουν.

Η τελευταία έννοια είναι αυτή της εργασίας.

Αυτό είναι, μάλιστα, το πιο ευαίσθητο ζήτημα.

Σχετικά με αυτό, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα δήλωσε στα πλαίσια της υπόθεσης που αναφέραμε παραπάνω:

Είναι αλήθεια ότι η αγγλική λέξη «εργασία» συχνά χρησιμοποιείται με τη στενή έννοια της χειρωνακτικής εργασίας, όμως φέρει επίσης και την ευρύτερη έννοια της γαλλικής λέξης 'travail', την οποία και θα πρέπει να υιοθετήσουμε στο παρόν πλαίσιο. Προς επίρρωση αυτού, το Δικαστήριο εφιστά την προσοχή στον ορισμό που περιέχεται στο Άρθρο 2 § 1 της Σύμβασης Νο. 29 ('κάθε εργασία ή υπηρεσία', 'tout travail ou service') και στο ίδιο το όνομα της Παγκόσμιας Οργάνωσης Εργασίας (Organisation Internationale du Travail), οι δραστηριότητες της οποίας σε καμία περίπτωση δεν περιορίζονται στη σφαίρα της χειρωνακτικής εργασίας.⁷⁶

Η Επιτροπή Ειδικών στην Εφαρμογή Συμβάσεων και Προτάσεων της ΠΟΕ αναφέρεται επίσης «στις επεξηγήσεις που βρίσκονται στις παραγράφους 106 με 109 της Γενικής Επισκόπησης του 1979 πάνω στην κατάργηση της καταναγκαστικής εργασίας, όπου γίνεται ξεκάθαρο ότι το εύρος της Σύμβασης δεν περιορίζεται μονάχα στην σκληρή εργασία, ή σε άλλες ιδιαίτερα επίπονες και καταπιεστικές μορφές εργασίας, as distinct από την κανονική εργασία στη φυλακή. Η Σύμβαση απαγορεύει τη χρήση 'κάθε μορφής' καταναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας, συμπεριλαμβανομένης της καταναγκαστικής εργασίας στη φυλακή, στο βαθμό που ο εξαναγκασμός εμπίπτει σε κάποια από της πέντε περιπτώσεις που καθορίζονται από τη Σύμβαση».⁷⁷

Βέβαια, οι ελαφρές χειρωνακτικές εργασίες που περιγράφονται στο αρχείο που οδήγησε σε αυτή την επικοινωνία ήταν αρκετά διαφορετικές από τις εργασίες των χρηστών του Facebook. Οι εργασίες των φυλακισμένων περιλάμβαναν τον καθαρισμό των εγκαταστάσεων, shaping the swab or crushing the macadam – να μαζεύουν βامβάκι και να κάνουν εργασίες πάνω στο οδικό δίκτυο;

Επιπροσθέτως, όσον αφορά την παραπάνω υπόθεση, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα έφτασε τελικά στο εξής συμπέρασμα:

Σε κάθε περίπτωση, το Δικαστήριο προτιμά την υιοθέτηση μιας διαφορετικής προσέγγισης. Έχοντας ως δεδομένο ότι υπήρχε ένας κίνδυνος συγκρίσιμος με 'την απειλή μιας ποινής' (βλ. παράγραφο 35 παραπάνω) και ότι η βαρύτητα του επιχειρήματος σχετικά με την 'προηγούμενη συναίνεση' του αιτούντος είναι περιορισμένη (βλ. παράγραφο 36 παραπάνω), το Δικαστήριο θα πρέπει να εξετάσει όλα τα δεδομένα της υπόθεσης σε σχέση με τους υποκείμενους στόχους του Άρθρου 4 (αρ. 4) της Ευρωπαϊκής Σύμβασης έτσι ώστε να αποφασίσει

⁷⁵ European Court of Human Rights, CASE OF VAN DER MUSSELE v. BELGIUM, November 22, 1983, Section 36.

⁷⁶ Ο.π., Ενότητα 36.

⁷⁷ International Labour Convention (83rd Session), Observation (CEACR): Abolition of Forced Labour Convention, 1957 (No. 105) (Γενεύη: Διεθνής Οργάνωση Εργασίας, 1996).

αν η υπηρεσία που απαιτούνταν από τον κο Φαν ντερ Μουσέλ εμπίπτει στην απαγόρευση της καταναγκαστικής εργασίας. Αυτό θα μπορούσε να συμβαίνει στην περίπτωση μιας υπηρεσίας που απαιτείται έτσι ώστε να αποκτήσει κανείς πρόσβαση σε ένα συγκεκριμένο επάγγελμα, αν η υπηρεσία συνοδεύεται από ένα βάρος που είναι υπερβολικό ή δυσανάλογο σε σχέση με τα πλεονεκτήματα που συνεπάγεται η μελλοντική άσκηση αυτού του επαγγέλματος, ή σε περίπτωση που η υπηρεσία δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί ως εάν να είχε γίνει οικειοθελώς αποδεκτή προηγουμένως. Αυτό θα μπορούσε να ισχύει, για παράδειγμα, στην περίπτωση μιας υπηρεσίας που δεν έχει κάποια σχέση με το εν λόγω επάγγελμα.⁷⁸

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έχει ορίσει συγκεκριμένα κριτήρια έτσι ώστε να επιβεβαιώσει τη «δυσαναλογία» των οφελών:

Στην υπόθεση του Φαν ντερ Μουσέλ, όπου είχαμε να κάνουμε με το καθήκον ενός μαθητευόμενου δικηγόρου να παρέχει υπηρεσίες νομικής φύσεως δίχως αμοιβή, το Δικαστήριο όρισε προδιαγραφές έτσι ώστε να αξιολογήσει τι θα μπορούσε να θεωρείται κανονικό σε σχέση με τα καθήκοντα εργαζόμενων σε συγκεκριμένα επαγγέλματα (ό.π. §39). Οι προδιαγραφές αυτές λαμβάνουν υπόψη τους το αν οι υπηρεσίες που προσφέρθηκαν δεν εμπίπτουν στις κανονικές δραστηριότητες του ατόμου, το αν οι υπηρεσίες αυτές αμείβονται ή όχι, ή αν αποζημιώνονται με κάποιον άλλο τρόπο, ή, τέλος, το αν η υποχρέωση βασίζεται σε κάποια έννοια κοινωνικής αλληλεγγύης και αν το βάρος που επωμίζεται το άτομο είναι δυσανάλογο (βλ. και Στάντελ εναντίον Γερμανίας, νο. 2987/07, 14 Σεπτεμβρίου 2018, που αφορά το καθήκον ενός γιατρού να προσφέρει έκτακτες υπηρεσίες).⁷⁹

Το κριτήριο αυτό δεν μπορεί να εφαρμοστεί εύκολα στην περίπτωση της Facebook.

Σε κάθε περίπτωση, είναι ξεκάθαρο ότι οι χρήστες δεν λαμβάνουν οικονομικές απολαβές και ότι η υποχρέωση με την οποία επιβαρύνονται δεν είναι ζήτημα κοινωνικής αλληλεγγύης (αντιθέτως, στόχος της είναι η ενίσχυση μιας ιδιωτικής εταιρίας που θέλει να αυξήσει τα κέρδη της).

Σε σχέση με το «δυσανάλογο βάρος», ο χειρισμός του κριτηρίου γίνεται περίπλοκος. Θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι η πληθώρα δεδομένων που λαμβάνει η Facebook από εμάς μέσα από τη διαδικτυακή μας δραστηριότητα συνιστά ένα δυσανάλογο βάρος.

Η δυσαναλογία αυτή δεν προκύπτει, λοιπόν, από τον φόρτο εργασίας αλλά από την παραβίαση της ιδιωτικότητας μας που γίνεται επιτρεπτή μέσα από τη δραστηριότητά μας στην πλατφόρμα.

Από μια άλλη άποψη, όμως, η πρόσβασή μας στην πλατφόρμα και οι δραστηριότητες που μας επιβάλλονται συνδέονται.

Κοντολογίς, οι δραστηριότητες μας στο Facebook προσεγγίζουν διάφορες όψεις της καταναγκαστικής εργασίας, όπως αυτή ορίζεται από την παγκόσμια νομοθεσία, όμως το υπάρχον νομικό πλαίσιο για την καταναγκαστική εργασία θα πρέπει να ερμηνευθεί κατ' αναλογία για να ταιριάξει με την τωρινή πραγματικότητα, όπου τα δεδομένα βρίσκονται στο επίκεντρο της οικονομίας και της κοινωνίας.

Θα ήταν ιδιαίτερα ευπρόσδεκτη, λοιπόν, μια εξέλιξη της έννοιας της καταναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας, έτσι ώστε να μπορούν να ληφθούν υπόψιν αυτές οι τεχνολογικές εξελίξεις.

Παρόλα αυτά, ο συλλογικός έλεγχος και η συλλογική ιδιοκτησία της Facebook θα άλλαζαν δραστικά την κατάσταση. Όπως είδαμε παραπάνω, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα έλαβε υπόψη του το αν η επιβάρυνση βασίζεται σε κάποια έννοια κοινωνικής αλληλεγγύης. Μια εκδοχή του Facebook με «κατεχόμενου και διοικούμενου συλλογικά» θα συνιστούσε, ουσιαστικά, ένα εργαλείο κοινωνικής αλληλεγγύης, καθώς τα δεδομένα θα ανταλλάσσονταν μεταξύ μελών της κοινότητας (αντί να διατίθενται σε ιδιωτικά συμφέροντα). Ως τέτοιο, το Facebook θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί, εντός των ορίων που θα αποφάσιζε η κοινότητα, ως εργαλείο για την πλήρη διασφάλιση των πολιτικών, πολιτειακών, κοινωνικών, οικονομικών, κοινωνικών και πολιτισμικών δικαιωμάτων όλων των ανθρώπων, σε συμφωνία με τη συλλογική επιλογή που χαρακτηρίζει το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση.

Μέρος τέταρτο: Facebook και ιδιωτικότητα

⁷⁸ European Court of Human Rights, CASE OF VAN DER MUSSELE v. BELGIUM, Ενότητα 37.

⁷⁹ European Court of Human Rights, CASE OF GRAZIAN-WEISS v. AUSTRIA, 18 Οκτωβρίου, 2011, Ενότητα 37.

Η Facebook διαθέτει δυνατότητες άνευ προηγουμένου ως προς την παραβίαση της ιδιωτικότητας των χρηστών του διαδικτύου.

Η απειλή προς την ιδιωτικότητα είναι ίσως ο πιο διαδεδομένος κίνδυνος που παρουσιάζει ο κολοσσός των κοινωνικών δικτύων, και έχει καταγραφεί εκτενώς.

Γενικά, οι περισσότεροι άνθρωποι έχουν επίγνωση ότι κάθε πληροφορία που εμπιστεύονται οι χρήστες του Facebook στην πλατφόρμα μπορεί να χρησιμοποιηθεί και να γίνει αντικείμενο εκμετάλλευσης.

Λίγοι, όμως, γνωρίζουν ότι η απειλή αυτή δεν αφορά μόνο τους χρήστες της πλατφόρμας, αλλά κάθε χρήστη του διαδικτύου.

Πολλές ιστοσελίδες συνδέονται με το Facebook μέσα από ένα κουμπί «μου αρέσει» ή «κοινοποίηση». Μονάχα η επίσκεψη σε αυτές τις σελίδες ενεργοποιεί τη μεταφορά δεδομένων προς τη Facebook, η οποία δεν έχει αποκαλύψει ακόμα την ακριβή φύση αυτής της μεταφοράς.⁸⁰

Αυτού του είδους η συλλογή δεδομένων είναι ακόμα πιο σημαντική για τους χρήστες του Facebook, οι οποίοι συνολικά ξεπερνούν τα 2.45 δισεκατομμύρια άτομα παγκοσμίως.

Ένας δημοσιογράφος ζήτησε και έλαβε το ιστορικό του από το κοινωνικό δίκτυο και παρατήρησε ότι η Facebook είχε συγκρατήσει δεδομένα από τηλεφωνικές κλήσεις που δεν είχαν πραγματοποιηθεί μέσα από την εφαρμογή της πλατφόρμας.

Στο αρχείο βρήκε τις εξής πληροφορίες: τον αριθμό του καλούντος, την ημερομηνία και την ώρα που έστειλε και έλαβε διάφορα SMS, καθώς και την ημερομηνία, ώρα και διάρκεια (σε επίπεδο δευτερολέπτων) των διάφορων κλήσεων.⁸¹ Δεν είναι ξεκάθαρο, βέβαια, αν η Facebook ακολουθεί ακόμα αυτή την πρακτική καταγραφής.

Γενικά, το Facebook διατηρεί όλα τα δεδομένα των χρηστών του. Για παράδειγμα, τους ανθρώπους που δεν βρίσκονται πλέον στη λίστα φίλων μας, τις πρώην ρομαντικές μας σχέσεις, τους πρώην εργοδότες μας, τα προηγούμενα ονόματα που χρησιμοποιήσαμε και ούτω καθεξής. Τα πάντα διατηρούνται. Όταν αναρτούμε μια εικόνα στην πλατφόρμα, όλα τα μεταδεδομένα της φωτογραφίας καταγράφονται: το μοντέλο της κάμερας, η έκθεση, η κατεύθυνση, το διάφραγμα, η ταχύτητα του κλείστρου, η εστιακή απόσταση καθώς και η διεύθυνση IP από την οποία ανέβηκε η εικόνα.⁸² Σε ορισμένες περιπτώσεις, αποθηκεύτηκαν επίσης και οι γεωγραφικές συντεταγμένες της τοποθεσίας όπου τραβήχτηκε η φωτογραφία.

Αν ένας χρήστης το επιτρέψει, τότε το Facebook αποθηκεύει επίσης όλες τις επαφές του τηλεφώνου του με όλες τις πληροφορίες που τις συνοδεύουν, όπως διευθύνσεις ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, διευθύνσεις κατοικίας, λογαριασμούς σε κοινωνικά δίκτυα και αριθμούς τηλεφώνων. Δίνουμε αυτή την άδεια όταν αποδεχόμαστε την «αναζήτηση φίλων» από το Facebook. Τα δεδομένα αυτά συλλέγονται ακόμα και αν η επαφή που έχουμε αποθηκεύσει στο τηλέφωνο μας δεν έχει δώσει την άμεση συγκατάθεσή της.

Κατ' αυτό τον τρόπο, η Facebook δημιουργεί «προφίλ-σκιές», που περιέχουν πληθώρα πληροφοριών από τα inbox και τα τηλέφωνα άλλων χρηστών του Facebook, πληροφορίες οι οποίες, βέβαια, αποκτήθηκαν δίχως τη συναίνεση των εμπλεκόμενων.⁸³

Αυτά τα «προφίλ-σκιές» εγγράφονται, αόρατα, στο προφίλ του χρήστη που έδωσε άδεια στη Facebook ώστε να έχει πρόσβαση στις επαφές του. Στη συνέχεια, ο αλγόριθμος διατρέχει όλα τα προφίλ-σκιές και αναζητά συνδέσεις. Μπορεί εσείς να μην δώσατε άδεια στη Facebook για πρόσβαση στις επαφές σας, αν όμως δυο άλλοι χρήστες τις πλατφόρμας στους οποίους έχετε δώσει τα στοιχεία επαφής σας επιτρέψουν στη Facebook την πρόσβαση στις δικές τους επαφές, ή σας κάνουν tag σε μια φωτογραφία, τότε η Facebook γνωρίζει ότι εσείς βρίσκεστε σε επαφή με τους άλλους δυο. Αν οι δυο χρήστες που επέτρεψαν στη Facebook την πρόσβαση στις επαφές τους έχουν επίσης επαφή μεταξύ τους, τότε η Facebook γνωρίζει ότι υπάρχει μια μεγάλη πιθανότητα εσείς οι τρεις να αποτελείτε ένα μικρό δίκτυο. Μπορεί κανείς μονάχα να φανταστεί τον

80 Morgane Tual, "Comment Facebook piste les internautes qui ne sont pas sur le réseau social," Le Monde, 13 Απριλίου, 2018, https://www.lemonde.fr/pixels/article/2018/04/13/comment-facebook-piste-les-internautes-qui-ne-sont-pas-sur-le-reseau-social_5285079_4408996.html.

81 "Facebook enregistre vos appels téléphoniques... sans vous prévenir", 01net, 23 Μαρτίου, 2018, <https://www.01net.com/actualites/Facebook-enregistre-vos-appels-telephoniques-sans-vous-prevenir-1402488.html>.

82 Bastien L, "Facebook : voici toutes les données que le réseau social garde sur vous," Le Big Data, 13 Μαρτίου, 2018, <https://www.lebigdata.fr/Facebook-donnees-reseau-social>.

83 Kashmir Hill, "How Facebook Figures Out Everyone You've Ever Met," Gizmodo, 11 Ιουλίου, 2017, <https://gizmodo.com/how-facebook-figures-out-everyone-youve-ever-met-1819822691>.

όγκο των πληροφοριών που μπορεί να συλλέξει ένας αλγόριθμος που εξετάζει διαρκώς περισσότερα από δυο δισεκατομμύρια προφίλ-σκιές χρηστών.

Μέσω αυτών των προφίλ-σκιών θα μπορούσαμε να εξηγήσουμε και την παρακάτω ιστορία:

Πριν χρόνια, ένας άντρας έδωσε το σπέρμα του σε ένα ζευγάρι, κρυφά, έτσι ώστε να μπορέσουν να αποκτήσουν παιδί. Το Facebook, αργότερα, του πρότεινε το παιδί ως πιθανό γνωστό του. Ο άντρας έχει ακόμα επαφές με το ζευγάρι, όμως δεν είναι φίλος τους στο Facebook.⁸⁴

Η Facebook συγκεντρώνει επίσης τα βιομετρικά δεδομένα των χρηστών της πλατφόρμας μέσα από φωτογραφίες, γεγονός που της έχει επιτρέψει να αναπτύξει ένα σύστημα αναγνώρισης προσώπων.⁸⁵

Έχει αναπτύξει επίσης έναν τρόπο να ανιχνεύει αν δυο smartphones βρίσκονται στο ίδιο μέρος την ίδια ώρα.

Ακόμα χειρότερα, η Facebook μπορεί επίσης να ανιχνεύει αν οι κάτοχοι αυτών των smartphones περπατούν πλάι-πλάι ή είναι στραμμένοι ο ένας προς των άλλων (γεγονός που καθιστά πιθανό το να μιλούν μεταξύ τους).

Η Facebook μας διαβεβαιώνει ότι δεν χρησιμοποιεί αυτά τα δεδομένα για να προτείνει πιθανούς φίλους στους χρήστες της πλατφόρμας, όμως σίγουρα έχει τη δυνατότητα να το κάνει.⁸⁶

Όπως αναφέραμε ήδη παραπάνω, μια τόσο εκτενής συλλογή δεδομένων (και η επακόλουθη δυνατότητα να συνδυαστούν, δημιουργώντας περίπλοκα προφίλ) μπορεί να αποτελέσει κίνδυνο για διαφωνούντες και ακτιβιστές κάθε είδους. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο, το εργαλείο αυτό μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να αποδείξει την ενοχή μέσω συσχέτισης.

Επίσης, η Facebook επιτρέπει σε άλλες εταιρίες την πρόσβαση στα δεδομένα των χρηστών της.

Εδώ και πολύ καιρό, η Facebook επέτρεπε σε εφαρμογές τρίτων την πρόσβαση στα δεδομένα των χρηστών της, αλλά και στα δεδομένα των φίλων των χρηστών της. Η εταιρία δηλώνει ότι πλέον έχει σταματήσει αυτή την πρακτική.⁸⁷

Η ανακοίνωση αυτή, βέβαια, δεν έβαλε τελεία στα σκάνδαλα.

Το 2018, αποκαλύφτηκε ότι η Facebook μοιράστηκε τα δεδομένα των χρηστών της με εξήντα κατασκευαστές smartphones.⁸⁸

Μέχρι και το Σεπτέμβριο του 2019, η Facebook σταμάτησε τη λειτουργία «δεκάδων χιλιάδων» εφαρμογών που είχαν τη δυνατότητα πρόσβασης στα προσωπικά δεδομένα των χρηστών.⁸⁹

Ως αποτέλεσμα αυτών των πρακτικών, η Facebook έχει καταδικαστεί για παραβιάσεις της ιδιωτικότητας.

Για παράδειγμα, το ολλανδόφωνο Πρωτοδικείο των Βρυξελλών καταδίκασε τη Facebook για παραβιάσεις του δικαιώματος στην ιδιωτικότητα, οι οποίες περιλάμβαναν:

- Την τοποθέτηση cookies χωρίς την ενημέρωση των χρηστών του διαδικτύου όταν επισκέπτονται σελίδες τρίτων που διαθέτουν κάποια σύνδεση με το Facebook.
- Την τοποθέτηση μιας σειράς αχρειαστων cookies έτσι ώστε η εταιρία να

84 Ό.π.

85 Elisa Braun, "Facebook va tester la reconnaissance faciale en Europe," Le Figaro, 1^η Μαρτίου, 2018, <https://www.lefigaro-ro.fr/secteur/high-tech/2018/03/01/32001-20180301ARTFIG00003-Facebook-va-tester-la-reconnaissance-faciale-en-europe.php>.

86 Alexandra Saviana, "Facebook redouble de nouveautés pour vous espionner... et ça fait peur," Marianne, 21 Ιανουαρίου, 2018, <https://www.marianne.net/societe/Facebook-redouble-de-nouveautes-pour-vous-espionner-et-ca-fait-peur>.

87 Josh Constine, "Facebook Is Shutting Down Its API For Giving Your Friends' Data to Apps," Tech Crunch, 28 Απριλίου, 2019, <https://techcrunch.com/2015/04/28/Facebook-api-shut-down/>.

88 Julien Lausson, "Facebook a partagé les données de ses utilisateurs avec 60 constructeurs de smartphones," Numerama, 4 Ιουλίου, 2018, <https://www.numerama.com/tech/382385-Facebook-a-partage-les-donnees-de-ses-utilisateurs-avec-60-constructeurs-de-smartphones.html>.

89 84 Fabian Ropars, "Facebook suspend des dizaines de milliers d'applications pour préserver les données personnelles des utilisateurs," BDM Media, September 23, 2019, <https://www.blogdumoderateur.com/Facebook-suspend-milliers-applications/>.

αποκτήσει περισσότερες πληροφορίες για τους χρήστες.⁹⁰

Οι ομοσπονδιακές αρχές των ΗΠΑ έχουν επίσης επιβάλει πρόστιμα του ύψους των 5 δισεκατομμυρίων δολαρίων στη Facebook (έναν αριθμό-ρεκόρ) για την «παραπλάνηση» των χρηστών της πλατφόρμας της σχετικά με τη δυνατότητα τους να ελέγξουν την ιδιωτικότητα των προσωπικών τους δεδομένων.⁹¹

Το πρόστιμο αυτό δικαιολογείται λόγω των εξής παραβιάσεων:

- Η Facebook μετέφερε τα δεδομένα φίλων των χρηστών συγκεκριμένων εφαρμογών στις εταιρίες που τις δημιούργησαν, χωρίς τη συγκατάθεση αυτών των φίλων, τα δεδομένα των οποίων στη συνέχεια ήταν στη διάθεση των εταιριών. Η Facebook υποστηρίζει ότι έχει βάλει τέλος σε αυτές τις πρακτικές, όπως σημειώσαμε παραπάνω.
- Η Facebook χρησιμοποιούσε τεχνολογία αναγνώρισης προσώπου χωρίς την ενημερωμένη συναίνεση ορισμένων χρηστών.
- Η Facebook ζητούσε έναν τηλεφωνικό αριθμό με το πρόσχημα της «ενίσχυσης της ασφάλειας» των λογαριασμών των χρηστών, ενώ στην πραγματικότητα τα δεδομένα αυτά θα χρησιμοποιούνταν για διαφημιστικούς σκοπούς.
- Η Facebook δεν έχει αναπτύξει κάποιο πρόγραμμα μέσω του οποίου θα ελέγχει τον τρόπο που οι προγραμματιστές των εφαρμογών μεταχειρίζονται τα δεδομένα που συλλέγουν.

Παρά τις καταδίκες αυτές, πρέπει να σημειώσουμε ότι είναι επικίνδυνα αφελής η σκέψη πως οι υπερβολές της Facebook θα μπορέσουν να ελεγχθούν μέσα από δικαστικές διαδικασίες.

Η απόφαση των αρχών των ΗΠΑ δέχτηκε κριτικές από διαφορετικές πλευρές. Η γερουσιάστρια Ελίζαμπεθ Γούρεν, για παράδειγμα, δήλωσε ότι αυτό το πρόστιμο «είναι μονάχα ένα απαλό χαστούκι – αντιπροσωπεύει μονάχα ένα ελάχιστο τμήμα των ετήσιων κερδών της Facebook».

Είναι αλήθεια ότι το καθαρό κέρδος της Facebook για το τελευταίο τρίμηνο ανερχόταν στα 2.4 δισεκατομμύρια δολάρια, παρά την πρόβλεψη της για 3 δισεκατομμύρια δολάρια εν αναμονή του προστιμου από τις αρχές των ΗΠΑ.⁹²

Η Διεθνής Αμνηστία αναφέρεται επίσης στη μεγάλη δυσκολία που αντιμετωπίζει ως προς την υπεράσπιση των δικαιωμάτων της απέναντι σε μια εταιρία όπως η Facebook. Αυτό οφείλεται στην μεγάλη αδιαφάνεια της λειτουργίας της Facebook, στην ασυμμετρία της πληροφορίας και στην λάθος κατανόηση των ζητημάτων από τους «απλούς» χρήστες. Η Διεθνής Αμνηστία σημειώνει σχετικά:

Η πρόσβαση σε πληροφορίες για το πώς η λειτουργία μιας εταιρίας επηρεάζει τα δικαιώματα των ανθρώπων είναι ζωτικής σημασίας, αν αυτοί θέλουν να διεκδικήσουν το δικαίωμα τους σε μια αποτελεσματική προσφυγή, σε περιπτώσεις παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων από επιχειρήσεις. Παρόλα αυτά, η ασυμμετρία της πληροφορίας μεταξύ της Google, της Facebook και των χρηστών του διαδικτύου, καθώς και η αδιαφάνεια ως προς της διαδικασίες συλλογής, επεξεργασίας και διαμοιρασμού των δεδομένων, σημαίνει ότι τα άτομα είναι συχνά ανίκανα ακόμα και να μάθουν με λεπτομέρεια αν και πώς επηρεάστηκαν τα δικαιώματά τους. Ένα καλό παράδειγμα είναι τα δεδομένα της Facebook που συνέλεξε η Cambridge Analytica: ο ακαδημαϊκός David Carroll ξόδεψε δυο χρόνια προσπαθώντας να ανακτήσει τα δεδομένα του από την Cambridge Analytica, δίχως αποτέλεσμα. Αν το εν λόγω συμβάν δεν είχε φτάσει στη δημοσιότητα από ερευνητές δημοσιογράφους, ο Carroll δεν θα γνώριζε καν ότι είχε λάβει χώρα η λανθασμένη χρήση των δεδομένων του. Ο Ειδικός Εισηγητής του ΟΗΕ για την Ελευθερία της Έκφρασης ανέδειξε το πώς τα συστήματα τεχνητής νοημοσύνης εν γένει συχνά παρεμβαίνουν στο δικαίωμα για προσφυγή. Υπάρχει μια εγγενής πρόκληση όσον αφορά την πληροφόρηση, καθώς 'τα άτομα δεν έχουν επίγνωση του εύρους, της έκτασης ή ακόμα και της ύπαρξης των αλγοριθμικών συστημάτων

90 Tribunal de première instance néerlandophone de Bruxelles, 24ème chambre, affaires civiles," Autorité de protection des données, 16 Φεβρουαρίου, 2018, <https://www.autoriteprotectiondonnees.be/news/victoire-de-la-commission-vie-privee-dans-la-procedure-facebook>

91 Mathilde Ridole, "Amende record de 5 milliards de dollars pour Facebook pour violation de données privées," L'Echo, 24 Ιουλίου, 2019, <https://www.lecho.be/entreprises/technologie/Facebook-paie-une-amende-record-de-5-milliards-de-dollars/10147608.html>.

92 Le Monde with AFP, "Amende record pour Facebook : même pas mal," Le Monde, 24 Απριλίου, 2019, https://www.lemonde.fr/economie/article/2019/04/24/Facebook-prevoit-une-amende-record-de-3-a-5-milliards-de-dollars_54544973234.html.

που επηρεάζουν τα δικαιώματα τους'. Η αδιαφάνεια αυτή οξύνεται καθώς οι αλγόριθμοι των εταιριών προσαρμόζονται και αλλάζουν διαρκώς, με τρόπο τέτοιο που συχνά ακόμα και οι σχεδιαστές ενός συστήματος δεν μπορούν να εξηγήσουν το πώς ένα σύστημα έφτασε σε ένα συγκεκριμένο αποτέλεσμα. Τέλος, η εγγενώς συλλογική φύση των αλγοριθμικών αντικτύπων, όταν μιλάμε για την κλίμακα των συστημάτων της Google και της Facebook, παρουσιάζει προκλήσεις ως προς την επιδίωξη αποζημιώσεων σε ατομικό επίπεδο. Τα συστήματα προσφυγής συχνά δεν είναι σχεδιασμένα έτσι ώστε να μπορούν να διαχειριστούν επιπτώσεις σε τόσο μεγάλη και διάχυτη κλίμακα. Όπως τονίζουν οι ειδικοί στα ψηφιακά δικαιώματα και την τεχνολογία Lilian Edwards και Michael Veale, 'οι προφυγές προστασίας δεδομένων ουσιαστικά βασίζονται πάνω στα ατομικά δικαιώματα... ενώ οι αλγοριθμικές ζημιές συνήθως προκύπτουν από το πώς τα συστήματα κατηγοριοποιούν ή στιγματίζουν ομάδες'.⁹³

Αυτή η ασυμμετρία της πληροφορίας πηγάζει πρωτίστως από τη λανθασμένη κατανόηση των αποθηκευμένων δεδομένων. Αν δούμε τα δεδομένα μας μεμονωμένα, μπορεί να φανεί αθώα η συλλογή τους. Συγκεντρωμένα, όμως, επιτρέπουν στόχευση ακριβείας, της οποίας η ποιότητα είναι θεμελιωδώς διαφορετική από αυτή που επιτρέπει η συλλογή μεμονωμένων δεδομένων. Όπως δηλώνει η Διεθνής Αμνηστία:

Ός αποτέλεσμα, η αρχική ζημία που προκαλείται από την επίθεση στην ιδιωτικότητα εκ μέρους του μοντέλου που βασίζεται στην παρακολούθηση επανέρχεται και ξαναβλάπτει τα άτομα με διαφορετικούς και απρόβλεπτους τρόπους. Για παράδειγμα, σε ατομικό επίπεδο, ένας χρήστης μπορεί να δώσει μονάχα λίγες και φαινομενικά αθώες πληροφορίες, όπως σε τι πατάει «μου αρέσει» στην πλατφόρμα. Όταν τα δεδομένα αυτά συγκεντρώνονται, όμως, μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη δημιουργία εξαιρετικά στοχευμένων διαφημίσεων, πολιτικών μηνυμάτων και προπαγάνδας, ή για να αιχμαλωτίζουν την προσοχή των χρηστών και να παρατείνουν την παραμονή τους στην πλατφόρμα. Το Γραφείο του Υπατού Αρμοστή των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου έχει δηλώσει ότι η αναλυτική ισχύς της τεχνολογίας που βασίζεται στα δεδομένα έχει δημιουργήσει ένα περιβάλλον που 'ενέχει κινδύνους για τα άτομα και τις κοινωνίες, τους οποίους δεν θα πρέπει να υποτιμήσουμε'.⁹⁴

Για παράδειγμα, υπάλληλοι της Υπηρεσίας Τελωνείων και Προστασίας των Συνόρων των ΗΠΑ μπόρεσαν να χρησιμοποιήσουν τις αναρτήσεις ενός Μεξικανού μετανάστη για να τον εντοπίσουν και να τον απελάσουν.

Οι υπάλληλοι παρατήρησαν ότι ήταν «στεναχωρημένος» σύμφωνα με τις αναρτήσεις του στην πλατφόρμα και επιβεβαίωσαν την ταυτότητα του με τη βοήθεια φωτογραφιών που αναρτήθηκαν στη σελίδα για το πάρτυ γενεθλίων του πατέρα του.

Συνελήφθη, τελικά, όταν ενημέρωσε την πλατφόρμα ότι επισκέφτηκε ένα κατάστημα Home Depot.⁹⁵

Είναι εμφανές ότι ο εν λόγω μετανάστης δεν είχε ιδέα ότι αυτές του οι αναρτήσεις μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν κατ' αυτό τον τρόπο. Δεδομένου αυτού, θα ήταν ρεαλιστικό να περιμένουμε ότι μπορεί να επιβλέψει τα δεδομένα του και το πώς χρησιμοποιούνται;

Ένα πολύ ενδεικτικό παράδειγμα αυτής της ανικανότητας να ρυθμιστεί κατάλληλα η συλλογή δεδομένων είναι ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Δεδομένων (GDPR) που υιοθετήθηκε το 2016 από την Ευρωπαϊκή Ένωση.⁹⁶

Όσον αφορά την ιδιωτικότητα στο διαδίκτυο, πρόκειται για μια από τις πιο προστατευτικές νομοθεσίες παγκοσμίως, επί της αρχής τουλάχιστον.

Παρόλα αυτά, μια έρευνα που διεξάχθηκε στη Γαλλία δείχνει ότι ένα χρόνο μετά την εφαρμογή του, 47% των Γάλλων καταναλωτών δεν γνώριζε τι είναι το GDPR. Επίσης, 33% εξ αυτών πιστεύουν ότι αυτός ο ρυθμιστικός νόμος δεν τους έχει επιτρέψει να κα-

⁹³ Διεθνής Αμνηστία, "Surveillance Giants", 47.

⁹⁴ Ο.π., 28.

⁹⁵ Max Rivlin-Nadler, "How ICE Uses Social Media to Surveil and Arrest Immigrants," The Intercept, 22 Δεκεμβρίου, 2019, <https://theintercept.com/2019/12/22/ice-social-media-surveillance/>.

⁹⁶ Ο κύριος στόχος του GDPR είναι η ταυτόχρονη αύξηση τόσο της προστασίας όσον επηρεάζονται από την επεξεργασία των προσωπικών τους δεδομένων όσο και της ευθύνης αυτών που εμπλέκονται στην επεξεργασία. Ο κανονισμός διασφαλίζει, για παράδειγμα, ότι οι εταιρίες και οι οργανώσεις θα δίνουν περισσότερο έλεγχο στους πολίτες πάνω στα προσωπικά τους δεδομένα, συμπεριλαμβανόμενων όσων συλλέχθηκαν μέσα από την αποδοχή cookies σε ιστοσελίδες, καθώς και δεδομένα που οι χρήστες του διαδικτύου στέλνουν μέσα από φόρμες επικοινωνίας.

τανοήσουν καλύτερα το πώς οι εταιρίες συλλέγουν, αποθηκεύουν και χρησιμοποιούν τα δεδομένα τους.

Στι περιπτώσεις όπου οι εταιρίες συμμορφώνονται με το νόμο και δίνουν ελεύθερη πρόσβαση στους όρους χρήσης τους, 77% των χρηστών του διαδικτύου στη Γαλλία δεν τους διαβάζουν καν.

Η έκταση αυτών των όρων είναι όντως αποκαρδιωτική. Υπολογίστηκε ότι για να διαβάσει κανείς τους όρους χρήσης του Instagram χρειάζονταν ογδόντα έξι λεπτά.⁹⁷

Ακόμα χειρότερα, δεδομένης της επιρροής της Facebook, ορισμένες έρευνες δείχνουν ότι το GDPR θα μπορούσε να έχει ενισχύσει το εκτόπισμα της εταιρίας στη διαφημιστική αγορά⁹⁸:

Οι μικρότεροι παίκτες του οικοσυστήματος αναγκάζονται να είναι πιο προσεκτικοί: δεν έχουν τα μέσα για να συμμορφωθούν και δε μπορούν να ρισκάρουν να λάβουν πρόστιμο. Η Google και η Facebook, λόγω της διασημότητάς τους, μπορούν να κερδίσουν τη συναίνεση των χρηστών του διαδικτύου πολύ ευκολότερα από start-up εταιρίες ακόμα άγνωστες στο ευρύ κοινό.⁹⁹

Μέρος πέμπτο: Το αίτημα για συλλογικό έλεγχο του Facebook

Παραπάνω, δείξαμε ότι η Facebook έχει μια σχεδόν μονοπωλιακή θέση (που τη μοιράζεται, εν μέρει, με λίγους ακόμα κολοσσούς, όπως η Google) σε πολλούς τομείς της νεοεμφανιζόμενης οικονομίας των πληροφοριών. Έφτασε στη θέση αυτή μέσα από την προσπάθειά της να ελέγξει ένα μεγάλο μέρος του «νέου πετρελαίου» παγκοσμίως, μέσα από τη χρήση εκστρατειών στοχευμένων διαφημίσεων σε κλίμακα δισεκατομμυρίων, τη συλλογή δεδομένων σε κλίμακα δισεκατομμυρίων μέσω της δημιουργίας νέων μορφών αξίας, παραγόμενων από εκατομμύρια ανθρώπους παγκοσμίως χωρίς χρηματική αμοιβή, και μέσα από την πρόταση και πιθανώς την κυκλοφορία ενός ιδιωτικού συναλλάγματος. Από τα παραπάνω προκύπτει ένα επικίνδυνο μονοπώλιο σε επίπεδο υποδομής. Η Facebook ασκεί πλέον δραστική επιρροή στην οργάνωση της καθημερινότητάς μας και στην πολιτική και κοινωνική ζωή εθνών και λαών μέσα από τον έλεγχο των ροών πληροφοριών.¹⁰⁰

Σε αυτό το σημείο, ο ρόλος της Facebook αυτή τη στιγμή ωχριά μπροστά στη δυνατότητα της εταιρίας να ελέγξει την καθημερινότητά μας σε ακόμα μεγαλύτερο βαθμό. Η σταδιακή επέκταση της σφαίρας επιρροής της Facebook, εμφανής μέσα από την εξαγορά άλλων σχετικών κοινωνικών δικτύων, αποκαλύπτει τις ηγεμονικές της φιλοδοξίες στο πεδίο της ανταλλαγής και συλλογής πληροφοριών. Εγχειρήματα όπως το νόμισμα *libra* – παρότι σε αυτό το σημείο μοιάζει περισσότερο σαν ένα είδος δοκιμής – δείχνουν ξεκάθαρα ότι η Facebook έχει τη διάθεση να χρησιμοποιήσει την ισχυρή της θέση στον τομέα των πληροφοριών για να ελέγξει ολοκληρωτά τμήματα άλλων τομέων της παγκόσμιας οικονομίας.

Αυτή η εξέλιξη έχει δραστική επιρροή σε πολλούς τομείς της καθημερινότητάς μας. Όπως σημειώνουμε και παραπάνω, συνιστά τεράστια απειλή για τα θεμελιώδη δικαιώματα των λαών και των ατόμων σε παγκόσμια κλίμακα.

Η απειλή για την ιδιωτικότητα έχει συζητηθεί εκτενώς στη δημόσια σφαίρα, όμως ακόμα υποτιμάται. Πολλοί πολίτες εκφράζουν την αίσθηση ότι δεν έχουν «τίποτα να κρύψουν». Παρόλα αυτά, δεν συνειδητοποιούν πλήρως το τι θα δημιουργήσει η Facebook μέσα από τις πληροφορίες που της προσφέρουν. Όταν όμως οι πολίτες ανακαλύπτουν το τι γνωρίζει στ' αλήθεια η Facebook γι' αυτούς, η αντίδραση τους είναι το σοκ, χωρίς εξαίρεση.

Η επίγνωση της απειλής που παρουσιάζει η Facebook ως προς άλλα θεμελιώδη δικαιώματα είναι ακόμα μικρότερη. Στην καλύτερη περίπτωση, οι άνθρωποι έχουν μια ασαφή επίγνωση ότι η πλατφόρμα μπορεί (να χρησιμοποιηθεί για) να επηρεάσει την εκλογική διαδικασία, λόγω της δημοσιότητας που έλαβε το σκάνδαλο της Cambridge

97 Marine Protais, "Un an après le RGPD : les Français n'y comprennent toujours rien," L'ADN Innovation, 31 Μαΐου, 2019, <https://www.ladn.eu/tech-a-suivre/data-big-et-smart/rgpd-etude-bilan-comportements-utilisateurs/>.

98 "Le RGPD, 1 an après," BFM Business, 20 Μαΐου, 2019, <https://bfmbusiness.bfmtv.com/entreprise/le-rgpd-1-an-apres-1693793.html>.

99 Ό.π.

100 Οι προσπάθειες αυτές έχουν αναλυθεί ως μια μορφή «καπιταλισμού της παρακολούθησης» από ερευνητές όπως η Shoshana Zuboff. Για περισσότερες πληροφορίες, βλ: Shoshana Zuboff, *Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future and the New Frontier of Power* (Λονδίνο: Profile Books, 2018)

Analytica.

Η πιο βαθιά επίδραση που μπορεί (δυνητικά) να ασκήσει η Facebook σε πολλές άλλες πλευρές της καθημερινότητάς μας είναι κυρίως άγνωστη.

Οι άνθρωποι θα πρέπει να αποκτήσουν μεγαλύτερη επίγνωση πάνω στο γεγονός ότι η Facebook (και άλλες τέτοιου είδους εταιρίες), που έχει στόχο την ικανοποίηση των εταιρικών και ιδιωτικών συμφερόντων) αποτελεί απειλή για πολλά θεμελιώδη δικαιώματα, ατομικά και συλλογικά, για τους πολίτες και τους λαούς ανά τον κόσμο.

Όπως δηλώσαμε και στην εισαγωγή, η πιο θεμελιώδης πηγή, η ρίζα των περισσότερων ατομικών και συλλογικών δικαιωμάτων, είναι το δικαίωμα των λαών στην αυτοδιάθεση. Το συλλογικό δικαίωμα, δηλαδή, των λαών, να έχουν τον έλεγχο του πεπρωμένου τους.

Στο Κοινό Άρθρο 1, το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτικά Δικαιώματα ορίζουν την αυτοδιάθεση ως το δικαίωμα των λαών να καθορίζουν ελεύθερα το πολιτικό καθεστώς τους και να εξασφαλίζουν ελεύθερα την οικονομική, κοινωνική και μορφωτική ανάπτυξή τους, να διαθέτουν ελεύθερα τον πλούτο και τους φυσικούς πόρους τους και να μην στερηθούν τα μέσα επιβίωσής τους.

Παραπάνω, δείξαμε ότι η Facebook:

- Ασκήει αποφασιστική επιρροή στις ροές πληροφοριών. Ταυτόχρονα, οι άνθρωποι χρειάζονται πρόσβαση στην πληροφορία έτσι ώστε να αποφασίζουν ελεύθερα για πολιτικά και οικονομικά ζητήματα.
- Μπορεί να επηρεάσει την κοινή γνώμη σε σημαντικό βαθμό ενώ ταυτόχρονα στόχος της είναι η ικανοποίηση των εταιρικών της συμφερόντων.
- Ελέγχει ολοένα και παραπάνω την ικανότητα μας να επικοινωνούμε. Οι άνθρωποι, όμως, πρέπει να επικοινωνούν για να μπορούν να οργανωθούν ως ομάδες μέσα στην κοινωνία και να συμμετέχουν σε πολιτικά και οικονομικά ζητήματα.
- Επηρεάζει, ή χρησιμοποιείται για να επηρεάσει εκλογές, δημοψηφίσματα και άλλες διαδικασίες, οι οποίες αποτελούν τις κύριες διόδους μέσω των οποίων οι άνθρωποι κάνουν οικονομικές και πολιτικές επιλογές.
- Υφαρπάζει την αξία που δημιουργείται από δισεκατομμύρια ανθρώπους ανά τον κόσμο με τη μορφή της συλλογής δεδομένων, τοποθετώντας αυτό τον «πόρο» υπό ιδιωτικό έλεγχο, στερώντας έτσι από τους ανθρώπους τη δυνατότητα να αποφασίζουν αυτοβούλως για τη χρήση του πλούτου αυτού προς όφελος της συλλογικής ανάπτυξης.
- Έχει τουλάχιστον εκφράσει την φιλοδοξία να φτάσει στο ίδιο επίπεδο με τις κεντρικές τράπεζες και να ασκήσει έλεγχο πάνω στην οικονομική πολιτική.
- Δημιουργεί νέες μορφές καταναγκαστικής εργασίας, όπου οι άνθρωποι νιώθουν αναγκασμένοι να δημιουργούν αξία χωρίς να λαμβάνουν μισθό.
- Επιτρέπει τη δημιουργία εκστρατειών μίσους που έχουν οδηγήσει στην άσκηση βίας προς θρησκευτικές και πολιτικές μειονότητες, συμβουλεύει δικτατορικά καθεστώτα και μοιράζεται πληροφορίες για διαφωνούντες και ακτιβιστές, θέτοντας τη ζωή τους σε κίνδυνο.

Τα κράτη δεν μπορούν να συμμορφωθούν με την υποχρέωσή τους να σέβονται και να διασφαλίζουν τα δικαιώματα που αναγνωρίζονται στις Συμβάσεις για όλους τους ανθρώπους – χωρίς διακρίσεις οποιουδήποτε είδους, όπως αυτές που βασίζονται στη φυλή, το χρώμα του δέρματος, το φύλο, τη γλώσσα, τη θρησκεία, πολιτικές ή μη απόψεις, την εθνική ή κοινωνική προέλευση, την ιδιοκτησία, τον τόπο γέννησης ή οποιοδήποτε άλλο χαρακτηριστικό – αν ο βασικός πόρος της νέας οικονομίας των δεδομένων ελέγχεται ολοένα και περισσότερο από μια μονοπωλιακή ομάδα εταιριών που έχουν στον έλεγχο τους τους πιο εξελιγμένους μηχανισμούς επιρροής της κοινής γνώμης στην ανθρώπινη ιστορία.

Σε μεγάλο βαθμό, όλα τα υπολοιπα πολιτειακά, πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά δικαιώματα εξαρτώνται από το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση, από το βαθμό που τα άτομα και οι κοινότητες μπορούν να ελέγχουν τους μοχλούς που τους επιτρέπουν να αποφασίζουν για το πεπρωμένο τους.

Όλα τα εργασιακά δικαιώματα που συλλαμβάνονται και ορίζονται στο πλαίσιο μιας οικονομίας όπου οι εργάτες προσφέρουν τις υπηρεσίες τους έναντι κάποιας οικονομικής αποζημίωσης, όπως ο μισθός, καθίστανται κενά νοήματος όταν εξαπλώνονται νέες μορφές (καταναγκαστικής) εργασίας, παρόμοιες με τη δουλοπαροικία του μεσαίωνα.

Από μια άλλη άποψη, όμως, ενυπάρχει μια τεράστια δυναμική για χειραφέτηση σε ένα

παγκόσμιο εργαλείο που ευνοεί την ανταλλαγή πληροφοριών, την επικοινωνία, την οργάνωση, την έκφραση και το μοίρασμα απόψεων, τη συζήτηση για την ανάπτυξη της κοινωνίας, τη δημιουργία νέων μορφών εργασίας, ξέχωρων από την μισθωτή σκλαβιά, και την τόνωση μορφών οικονομίας ξεχωριστών από την καπιταλιστική αγορά. Φυσικά, ένα τέτοιο εργαλείο θα πρέπει να πληροί μια προϋπόθεση: να μην ελέγχεται από τα εταιρικά και ιδιωτικά συμφέροντα μιας χούφτας μετόχων.

Συνεπώς, υποδομές όπως το Facebook θα πρέπει να είναι κοινό κτήμα, να ανήκουν στους χρήστες τους και να ελέγχονται συλλογικά και δημοκρατικά από αυτούς. Κάτι τέτοιο θα απαιτούσε δημιουργική εργασία και στοχασμό έτσι ώστε να αναπτυχθούν παγκόσμιοι συλλογικοί και δημοκρατικοί μηχανισμοί ελέγχου. Η εργασία αυτή είναι, τελικά, αναπόφευκτη, καθώς οι παραδοσιακές μορφές κρατικού «ελέγχου» ή της υποτιθέμενης «εταιρικής ευθύνης» έχουν αποδειχτεί ξεκάθαρα αναποτελεσματικές.

Μονάχα έτσι μπορούν υποδομές όπως το Facebook να μετατραπούν σε εργαλεία χειραφέτησης, για την πλήρη πραγμάτωση των δικαιωμάτων των λαών και των ανθρώπων. Μονάχα έτσι θα σταματήσουν να αποτελούν τερατώδεις απειλές προς αυτά τα δικαιώματα και προς την ίδια την ανθρωπότητα. Μονάχα ένα συλλογικοποιημένο Facebook – μια κοοπερατίβα 2.5 δισεκατομμυρίων ανθρώπων – μπορεί να διασφαλίσει ότι το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση δεν θα είναι απλά προστατευμένο, αλλά θα μπορεί επίσης να επεκταθεί.